

יולנד, ראובן,

כתבתם עבודה מאורגנת להפליא, ממוסמכת, מרתקת ובעלת פן אישי ותרומה אישית. נהניתי מאד לקרוא את העבודה והערתי/הארתי נקודות שונות במהלכה. העבודה מעוררת מחשבה ונוגעת בסוגיה חשובה ורגישה באופן בלתי רגיל. אני מקווה שתמשיכו לקדם את רעיונותיכם היפים באמצעים נוספים.

ישר כוח!

ציון העבודה : 100

ציון רפרט : 100

ציון סופי בקורס : 100

3/5/2020

סוגיות בגישור

מנחה : ד"ר עומר שפירא

סמינריון בנושא גישור

בענייני טרום נישואין, בין הרבנות הישראלית לבין הזרמים השונים ביהדות

ראובן בחכמה - 064671803

יולנד-יוכבד אלזרקי - 069078483
הפקולטה למשפטים - המכללה האקדמית אונו

תוכן עניינים

4.....	1. מבוא	4.....
4.....	1.1. רקע	4.....
5.....	1.2. שאלת המחקר	5.....
5.....	1.3. מטרת המחקר	5.....
5.....	1.4. אופן הביצוע	5.....
6.....	1.5. אוכלוסיית המחקר	6.....
6.....	1.6. שיטת המחקר	6.....
6.....	1.7. תיחום המחקר	6.....
7.....	2. הזרמים בהיבט ההיסטורי מודרני	7.....
7.....	2.1. הזרמים ביהדות	7.....
7.....	2.2. זרמים ואידיאולוגיה	7.....
7.....	2.2.1. האידיאולוגיה האורתודוקסית	7.....
7.....	2.2.2. האידיאולוגיה הרפורמית	7.....
8.....	2.2.3. האידיאולוגיה הקונסרבטיבית	8.....
9.....	3. עמדת ההלכה, המדינה והפסיקה ביחס לזרמים ביהדות	9.....
9.....	3.1. עמדת ההלכה	9.....
9.....	3.1.1. הרב אליהו בקשי-דורון	9.....
9.....	3.1.2. הרב שלמה עמאר	9.....
9.....	3.1.3. הרב יובל שרלו	9.....
9.....	3.1.4. הרבנים דוד לאו ויצחק יוסף	9.....
10.....	3.2. עמדת המדינה	10.....
11.....	3.3. עמדת הפסיקה	11.....
12.....	4. מחקר משווה	12.....
12.....	4.1. רקע	12.....
12.....	4.2. הזרמים בהיבט ההיסטורי	12.....
13.....	4.3. התפתחות הזרמים	13.....
13.....	4.3.1. ארה"ב וקנדה	13.....
14.....	4.3.2. אירופה	14.....
14.....	4.3.3. צפון אפריקה	14.....
15.....	5. השפעת התרבות המערבית	15.....
15.....	5.1. רקע	15.....
15.....	5.2. ההתבוללות והשפעותיה	15.....
16.....	5.3. נישואים אזרחיים	16.....
17.....	6. הגישור בתפוצות	17.....
17.....	6.1. הגישור בחברה המסורתית	17.....
17.....	6.2. הגישור בחברה המודרנית	17.....
18.....	7. פרדוקס הגישור	18.....

18.....	רקע	7.1.
18.....	פרדוקס הגישור	7.2.
19.....	הגישור בהלכה	7.3.
20.....	הגישור בחברה הישראלית	7.4.
20.....	הקונפליקט בין הזרמים	7.5.
21.....	8. חופה וקידושין	8.
21.....	נישואין ע"פ ההלכה	8.1.
22.....	נישואין ע"פ הפסיקה	8.2.
23.....	9. פתיחת תיק נישואין	9.
23.....	הפרוצדורה לפתיחת תיק נישואין	9.1.
23.....	נוהל רישום הנישואין	9.2.
23.....	הליכי רישום לנישואין	9.2.1.
23.....	הליכי בירור יהדות	9.2.2.
24.....	הפליה ואי שוויון	9.3.
24.....	ממצאי סקר קבוצת מדגם	9.4.
26.....	הגורמים לנישואין אזרחיים	9.5.
26.....	10. תיאור מקרה אמיתי עכשווי - פתיחת תיק נישואין	10.
26.....	רקע	10.1.
27.....	שלב א : טקס נישואין ראשון - נישואין אזרחיים	10.2.
27.....	שלב ב : שלילת האפשרות לפתיחת תיק נישואין	10.3.
27.....	שלב ג : טקס נישואין שני - ללא מעורבות הרבנות	10.4.
28.....	שלב ד : בירור יהדות - ישראל / ארה"ב	10.5.
29.....	שלב ה : ניסיון שני לפתיחת תיק נישואין – חזרה לארגון צוהר	10.6.
29.....	שלב ו' : טקס נישואין שלישי - ע"י רב מארגון צוהר	10.7.
29.....	11. מסקנות	11.
30.....	סיכום ממצאי המחקר	11.1.
30.....	יישום ממצאי המחקר	11.2.
30.....	מינוי מגשר מטעם הרבנות	11.3.
31.....	תפקידי המגשר	11.4.
31.....	הכנה	11.4.1.
31.....	פתיחה	11.4.2.
31.....	הצגת המחלוקת ע"י הצדדים	11.4.3.
31.....	עיבוד ושינוי	11.4.4.
31.....	פתרונות	11.4.5.
32.....	12. הסדר מוצע	12.
32.....	הקמת יחידת גישור - טרום נישואין	12.1.
32.....	תפקידי יחידת הגישור - מתווה למסלול חריגים	12.2.
32.....	מסלול חריגים א - "ספק יהודי"	12.2.1.
33.....	מסלול חריגים ב' - בת הזוג אינה יהודייה	12.2.2.

סוגיות בגישור

34.....	12.3. סיכום
35.....	13. נספחים
35.....	14. ביבליוגרפיה
36.....	14.1. ספרות וחומר עזר נוסף

1. מבוא

1.1. רקע

זוגות המבקשים להינשא כדמו"י (כדת משה וישראל), יהודים ישראלים, אשר מקור משפחותיהם, ממדינות שונות בעולם, המשוויכים באופן ישיר או עקיף, לזרמים יהודיים שונים, ואינם משויכים, בצורה זו או אחרת לזרם אורתודוקסי, נתקלים לראשונה בחייהם בסירוב פתיחת תיק נישואין במשרדי הרבנות. סירוב פתיחת תיק נובע מאי שיוכם לזרם האורתודוקסי ומכאן, באופן שרירותי, נשללת יהדותם. זוגות אלה אינם יכולים להתחתן בארץ כמקובל. במדינת ישראל הסמכות הבלעדית לנישואין נתנה לבית הדין הרבני/לרבנות הראשית לישראל המכירה, אך ורק, בזרם היהדות האורתודוקסית ופוסלת לא רק את היהודייה הישראלית הנמצאת במדינת ישראל ורוצה להתחתן, אלא גם את יהדותם של הוריה שאינם נמנים עם הזרם האורתודוקסי. כתם כבד וגורלי "מפילה" הרבנות על כתפי הצעירות, אשר אימהותיהן, על לא עוול בכפן, נולדו והתחתנו בחו"ל, בטקס דתי, כדמו"י, אבל לא ע"י רב אורתודוקסי אלא ע"י רב רפורמי או קונסרבטיבי כנהוג במדינות אלה. על תופעה זו אין מדברים בפומביות, הנושא לא בכותרות, הזוגות הצעירים והאחרים מתמודדים כל אחד בדרכו. החברה הישראלית לא מודעים לבעיה ולהיקפה ואף לקשיים בהליך פשוט, לכאורה, שהינו פתיחת תיק נישואין עבור זוג "מעורב" (אורתודוקסי עם רפורמית או קונסרבטיבית). **הבעיה מהותית ואף קריטית לעתידו של העם היהודי**, זו "בעיה שקטה", החוק שותק לגבי הליכי נישואין מסוג זה, והמחוקק טרם מצא זמן לפתור את הבעיה שקיימת מאז קום המדינה. המחסום המרכזי הינו בית הדין הרבני אשר נועל את שעריו בפני הזוגות "הלא קונבנציונליים", ורק מי שנולדה לאם יהודייה, משושלת הזרם האורתודוקסי, תחשב כיהודייה, באופן אוטומטי, ללא בדיקה או הוכחה. קביעה זו הינה שרירותית, פוגעת בשוויון, בכבוד האדם וחירותו ובזכותה הנצחית של היהודייה להקים משפחה, כדת וכדין, במדינת היהודים. החברה הישראלית אינה חשופה לבעיה, הישראלי המצוי שגדל עם הישראלית בבית הספר, בצבא או פגש את הכלה העתידית שלו בשכונה ומתחיל בהכנות לחתונה אינו ער לבעיה. בעוד ההכנות הלוגיסטיות בעיצומן, התשלומים לארגונים המעורבים שולמו, הולך הזוג העתידי לרבנות לפתוח תיק, צוהלים ומאושרים, והנה בשנייה אחת מודיעים להם שאינם יכולים לפתוח תיק נישואין מאחר ובת הזוג **"יהדותה מוטלת בספק"**. הודעה זו לעתים מתחילה ומסתיימת בטלפון או במייל. מרגע זה, על בת הזוג להוכיח שהיא יהודייה, העובדה שנולדה כאן ושרתה בצבא או הגיעה עולה חדשה ומשרד הפנים הכיר בה אין זה קביל על יחידה ממשלתית אוטונומית אשר הינה מעל החוק. מכאן מתחיל מסע הייסורים. מאיפה להתחיל, למי לפנות, מה עושים!! שאלות רבות ופתוחות שונות ללא מענה. המוסד הפורמאלי, במדינת ישראל, אשר תפקידו לטפל בסוגיות אלה, כמדיניות משתמש בכוחו הריכוזי, בעוצמתו נגד הפרט/הבודד ואף מנחה כך את עובדיו בנהלים פנימיים חד משמעיים (הערת שוליים 58). הזוג נשלח לדרכו, ללא הסבר, ללא מידע, ללא הכוונה או סיוע. הגורם האמור לברך על הקמת בית יהודי במדינת ישראל, שולל את זכותם הבסיסית, כלאחר יד. ניצול הכוח הרבני בא לידי ביטוי, בין השאר, בחוסר השקיפות במידע בנושאים אלה ואחרים, גם כאשר מבקשים לקבל הכוונה ו/או סיוע ובכלל לדעת האם יש גורם כלשהו במדינה אשר יכול להסביר - אין תשובות לכך, התשובה היחידה הינה "גירור". ברגעים אלה, השעון מתקתק ומועד החתונה מתקרב, מחוסר ברירה, מרביתם פונים לטקס נישואין אזרחיים.

לאורך היסטורית מדינת ישראל **סוגיית הכרה בזרם הרפורמי והקונסרבטיבי נותרה ב"צריך עיון"**. לא מעט ניסיונות נעשו בעבר, ואף ועדות בודדות אשר הוקמו ע"י ממשלות שונות ניסו להתמודד עם העמדות הנוקשות של הרבנות בסוגיות הכרת היהודים מהזרמים השונים אך ללא הצלחה. **מדינת ישראל ויתרה לאורך שנים על דרישותיה כ"מדינת כל היהודים"** על אף, שבזכות הפסיקה, נקבעו תקדימים ברישום יהודי התפוצות אשר עלו ארצה, אך זאת, רק לצורך רישומם במשרד הפנים. אומנם, בתעודת הזהות רשום "לאום יהודי" אבל "למדינת הרבנות" יש חוקים משלה. יהדותם של עולים אשר הביאו תעודות לידה, ממדינות נאורות (ארה"ב, צרפת ועוד..).

הוכחות שנולדו להורים יהודיים, מכתבים, הצהרות של רבנים או כתובה רפורמית כל אלה לא קבילים בעיני הרבנות ומה שקביל בעיניה הינו אך ורק מסמך מבית הדין הרבני האורתודוקסי בלבד.

מדינת ישראל והרבנות הדתית הפסידו לא מעט זוגות שנשאו אזרחית, ולא בגלל שלא היו יהודים אלא בגלל שלא נמצא גורם ברבנות אשר ידאג לפנות בשמם לאותם בתי הדין הרבניים בעולם ולאמת את המסמכים להוכחת יהדותם. לא הייתה הצדקה הלכתית להוצאת זוגות אלה "מחוץ לגדר" ובוודאי לא לדרוש את גיורם, בפרט שאימהותיהן יהודיות כדת וכדין. לזוג המבקש לפתוח תיק נישואין, אין את הידע, הזמן והכסף להתרוצץ במדינת שורשיה של בת הזוג ולאתר את הרב שקידש את האמא או הסבתא שלא תמיד הן בחיים. **אין מדובר באישה "לא יהודייה", אלא באלה שהן כן יהודיות** ובמאמץ סביר ניתן היה לפתור את הבעיה, אילו רק נציגי הרבנות היו מפגינים רגישות ומנסים לחשוב "מחוץ לקופסא" אפשר היה להציל לא מעט מקרים מנישואין אזרחיים.

1.2. שאלת המחקר

לאור הרקע לעיל, נשאלת השאלה, האם ניתן לגשר בין הרבנות שלה הסמכות ההלכתית בקביעת מיהו יהודי לבין זוגות יהודים וישראלים מזרמים שונים או זוגות יהודים מעורבים ישראלים וזרים, שיתכן ויהדותם מוטלת בספק או לחילופין יש צורך באימות יהדותם בעניין פתיחת תיק נישואין ברבנות? האם ניתן לגשר באמצעות הליכים מקדמיים ראשוניים, בסגנון "פגישות מהות" בשלב "טרום נישואין"? האם ניתן לפתור סוגיית חשיפת המידע על "עץ השורשים", שיוכם המשפחתי/ היסטורי לזרמים שונים ביהדות? סוגיות אלה ואחרות ייבחנו, במידה האפשר, על כל מרכיביהן, במטרה לגשר בין "העולמות השונים" באמצעות פתרון המבוסס על גישור בין משרדי הרבנות לבין הזוג, פתרון על בסיס מתודולוגית ה-GTY בה כל הצדדים ירוויחו, במסגרת הכללים ההלכתיים המאפשרים, כדת וכדין, נישואין כדמויי.

1.3. מטרת המחקר

חשיפת הבעיה, קרי, שלילת זכותו של הפרט להירשם לנישואין במשרד ממשלתי. בדיקת סוגיה זו, ברמת הפרט והכלל, בקרב אוכלוסיות השונות. איך מתמודד זוג תל אביבי "מעורב", אורתודוקסי עם רפורמית ו/או קונסרבטיבית, לעומת זוג מקביל בפריפריה. הזוגות פותרים באופנים שונים את הבעיה והדבר מותנה ברקע המשפחתי והכלכלי, במידת השמרנות של הסביבה הטבעית והמשפחתית. הקצוות מנוגדים, בפריפריה, יעמוד הזוג בפני משבר משפחתי קשה, אשר עלול לגרום לביטול הנישואין בשל הקביעה שבחירת ליבו אינה יהודייה. או לחלופין יסתכסך עם משפחתו ויבחר בסגנון נישואין חילוני. לעומת זאת, האחר יקיים טקס אזרחי ללא כל בעיה. מאידך, יש גם כאלה אשר אינם מוכנים לוותר למערכת ומאמינים בצדקתם, ב"חריגים" אלה המחקר מטפל. המשותף לזוגות אלה, הינו "האטימות של המערכת" וחוסר היכולות או הרצון לחשוב "מחוץ לקופסא".

1.4. אופן הביצוע

גישור ע"פ מודל ¹GTY - (1) הצגת העמדות והאינטרסים של הרבנות מחד ושל הזוגות מאידך. ניתוח הבעיות וחשיפת האינטרסים, בחינת הפתרונות בהליך הגישור האופציות והאלטרנטיבות. (2) היעד - שקיפות, ניתוח המצב הקיים והצגת פתרון מקובל במגבלות הקיימות. המלצה לגורמים המוסמכים לפעול ע"פ פתרון המורכב מגישור בין העולם הרפורמי-קונסרבטיבי לעולם האורתודוקסי. (3) המלצה לפתרון פתיחת הליך טרום נישואין המורכב משני שלבים: (1) פתיחת תיק טרום נישואין (2) פתיחת תיק נישואין הליכים אלה יתקיימו באמצעות גישור בין כל

¹ Roger Fisher, William Ury with Bruce Patton, GTY - **Getting to Yes**, Negotiation Agreement Without Giving In, Harvard Negotiation Project, Harvard Business School, Penguin (1991)

הגורמים המעורבים אף הם בשני שלבים: (1) **גישור בין הגורמים** המעורבים ברבנות, בינם לבין עצמם (רבני צוהר ואחרים) ובינם לבין נציגי הזרמים בארץ להצגת המודל העתידי. (2) **גישור בין נציגי הרבנות** הראשית לבין נציגי הזרמים בארה"ב ובאירופה והצגת המודל העתידי ואופן יישומו.

1.5. אוכלוסיית המחקר

בוצע סקר בקרב קבוצת מדגם (10 זוגות) מזרמים שונים (נספח א) חלקם מועמדים לנישואין וחלקם זוגות נישואים שהיו בסיטואציה זו מת"א ומהפריפריה וכן זוגות שנישאו בחו"ל. התקיימו פגישות אישיות עם נציגי בתי דין רבניים בבוסטון (מסצ'וסטס, ארה"ב) ובוולינגטון (ניו-זילנד) (נספח ב). וכן השתתפות (אישית) בטקסים דתיים בבתי כנסת רפורמים בארה"ב (Boston, West Roxbury, Newton and Needham - Massachusetts) וכן טקסים דתיים של הזרם האורתודוקסי בפריס-צרפת. הנושא נבדק בבית דין רבני בארץ, בעמותת עתים ובארגון צוהר. התהליך בכללותו נבדק על זוג "מעורב" (ישראלי עם אמריקאית - להלן סע' 10 תיאור שלבי האירוע העכשווי).

1.6. שיטת המחקר

מתודולוגיית העבודה: איסוף חומר ממקורות שונים, הגדרת קווים מנחים, עקרונות וקריטריונים לקביעת עמדה בסוגייה הנבדקת, וכן שיחות וראיונות על בסיס שאלון מובנה.

השיטה: שימוש במתודולוגיות גישור בין העמדות והאינטרסים של הצדדים לעניין מחד, ומאידך, בחינת האופציות והאלטרנטיבות בסוגיית פתיחת תיק נישואין ע"פ שלבי הגישור. שימוש בשיטת מחקר אמפירית, המבקשת לתאר תופעה חברתית, במטרה להבין את היקפה ועוצמתה במצב קיים. מאידך, להמליץ על דרכי פעולה לפתרון עתידי. הצגת המצב הקיים בפן המשפטי ובפן הפרוצדוראלי. הרעיון הוא בעצם לנסות להבין בצורה יותר מעמיקה את הבעיה החברתית הקיימת במדינת ישראל ובקרב העם היהודי בנושא נישואין בין זוגות מזרמים שונים. בתהליך זה לבחון את מקור הבעיה, האם המקור הינו הלכתי, משפטי, ביורוקרטי ואולי חוסר יעילות של המערכות השונות. ניתוח העמדות והאינטרסים של כל צד, יסייע בהבנת הבעיה השורשית ופתרונה, **לא רק כעבודה מחקרית אלא כנייר מטה שיוכל להוות בעתיד בסיס לשינוי בהליכי עבודת המוסדות הנוגעים בדבר**. הגישור בין המוסדות הציבוריים והמוסדות הוולונטריים אליהם מגיעים הזוגות בשלב טרום הנישואין, השפעת מוסדות אלה על הרשות המחוקקת לשינוי המצב הקיים. מאידך, שינויים חברתיים, לרבות שינויי חקיקה, "נולדים" מלמטה מבעיות העם. הרפורמה בעקבות החלטת בג"צ² חידדה את סוגיית הלאום היהודי בהקשר אחר ופתחה שערים להתמודדות משפטית בסוגיות יהדות שונות. אופטימיות בגישור על הפערים הקיימים בין הדרישה לאיתור הוכחת יהדות לבין הדרישה לקיום טקס נישואין כדמו"י, ולו רק, בצעדים קטנים כפי שהדבר קורה, באמצעות שינויים חברתיים, בעולם הגישור הישראלי ובמשפט בכלל.

1.7. תיחום המחקר

המחקר מתייחס אך ורק **לסוגיית טרום נישואין**, קרי, הליכים פרוצדוראליים המסייעים לפתרון הבעיה בהסרת ספק יהדותם, פתיחת תיק נישואין וקיום טקס הנישואין. מחקר זה אינו אמור להתייחס לסוגיות שונות, הנוגעות לבעיות מהותיות בנושאים של גישות ועמדות בין הזרמים השונים, בענייני דת ומדינה (סוגית מיהו יהודי, או נישואין חד מיניים ועוד).

² בג"צ 72/62 רופאין נ' שר הפנים

2. הזרמים בהיבט ההיסטורי מודרני

2.1. הזרמים ביהדות

בעולם היהדות³ קיימים 3 זרמים מובילים והם: הזרם האורתודוקסי, הזרם הרפורמי והזרם הקונסרבטיבי. בהתאם לנושא הנחקר המיקוד יהיה על הזרמים הלא אורתודוקסים. שמירת היהדות בתפוצות שרדה למרות כל הקשיים של המשטרים השונים בכל הזמנים מחד, ומאידך גרמו אלה לפילוג בין הזרמים השונים ביהדות.

2.2. זרמים ואידאולוגיה

2.2.1. האידאולוגיה האורתודוקסית

היהדות האורתודוקסית הינה אחת משלושת הזרמים הגדולים ביהדות המודרנית, הדוגלת באמונה המסורתית שהתורה שבכתב והתורה שבע"פ ניתנו למשה בהר סיני ועל כן יישומה כהלכה. האורתודוקסיה התפתחה במאה ה-19 במרכז אירופה. בעקבות המשברים והקשיים הפוליטיים והחברתיים נוצרו פערים בין אלה שהמשיכו לשמור על יהדותם לבין אלה שהתרחקו מהדת. היהדות האורתודוקסית, הינה הזרם הגדול ביותר בקרב היהודים הדתיים בישראל, אך לא ברחבי העולם. האורתודוקסיה מחולקת, בתוכה, לזרמים שונים, שעל אף המשותף ביניהם בהיבט ההילכתי, חלוקים הם בדעותיהם ובהשקפת עולמם, ביחס לחברה המודרנית ולמדינת ישראל. עם הזרמים הבולטים נמנים החרדים (המחולקים לחסידים, לליטאים ולחרדים ספרדים), והדתיים לאומיים (המחולקים לפלגי משנה, כגון החרדים לאומיים או אורתודוקסים מודרניים). לאור ההיסטוריה, הקהילות היהודיות והאורתודוקסיה בפרט שמרו על הזיקה לארץ ישראל. בהקמת המדינה, זרמו אליה יהודים מהזרמים השונים לרבות יהודים אורתודוקסים.

2.2.2. האידאולוגיה הרפורמית

הזרם הרפורמי הינו אחד הזרמים העיקריים במסגרת היהדות הדתית⁴. מקורו של הזרם הרפורמי בגרמניה בה היהדות שנתה את כיווניה בעקבות מלחמות העולם בהן היהדות שלמה מחיר כבד. היהודים אשר אמונתם פחתה, חפשו דרכים ליברליות ולכך תרמו גם הוגי דעות יהודים ואחרים⁵ באירופה הקלאסית. הפער האידאולוגי גדל בעקבות התנהגותה של המנהיגות הרבנית וביכולתה להוביל את היהדות המודרנית. התפתחות ההשכלה בקרב היהודים במישורים השונים הובילו באופן טבעי לאליטה חילונית חדשה אשר עשתה רפורמה בדת, נתנו לדת פירושים אישיים, המותאמים לרוח הזמן והמקום. הרפורמים הם תנועה ליהדות מתקדמת, ליברלית ופרוגרסיבית מרבית יושבת בצפון אמריקה. האידאולוגיה⁶ הייתה ביצוע תיקונים בדת היהודית כדי לבלום את מגמת ההתנצרות למען שילוב הדור הצעיר בחברה המודרנית. הזרם הרפורמי מאמין שידי אדם הם אלה שכתבו את המצוות ולכן ניתן לשנות ולתקן אותה בהתאם לרוח החברה. הרפורמים מאמינים בשילוב לימוד תורה ותנ"ך במתכונתו המסורתית ובמתכונתו החדשה. הזרם הרפורמי⁷ היה הראשון לאמץ את רעיון השוויון לנשים בתפילה

³ זמן יהודי חדש: תרבות יהודית בעידן חילוני - מבט אנציקלופדי - כרך רביעי: יהודים ולא-יהודים בזמן החדש; חיים יהודים מודרניים בתפוצות, מדינת ישראל כמפעל יהודי מודרני. עורך/כים: שולמית וולקוב, ירמיהו יובל, יאיר צבן, דוד שחם ומורטון ויינפלד. כותר, למדא - עמותה לתרבות יהודית מודרנית/ מכון שפינוזה בירושלים (2007) מהדורה 3 (2008) עמ' 100.

⁴ מיכאל מאיר, מתוך הספר: היהדות הרפורמית-זמן יהודי חדש: תרבות יהודית בעידן חילוני - מבט אנציקלופדי 2007, כתר הוצאה לאור, למדא, כרך 2, עמ' 213-215.

⁵ ג'ון לוק אגרת על סובלנות, אנגליה 1689, ג'ון ג'אק רוסו הפרדת דת ומדינה 1762, עמנואל קאנט, בקורת התבונה הטהורה 1776 ועוד...

⁶ מצע פיטסבורג - הרפורמה הקלאסית American Jewish History, Review Essay New Light on the Pittsburgh Platform of 1885

⁷ היהדות רפורמית / פתיחות - ווקיפדיה 76: 3 March 1987 Edited by Walter Jacob. Pittsburgh: Rodef Shalom Congregation, 1985. xi + 124 pp.

ובחיי הדת, עוד ב-1846 הכריז כינוס הרבנים בברסלאו על שוויון מגדרי, נשים צריכות ליהנות מזכויות וחובות באופן שווה בקהילה, אך הצהרות אלה, היו ללא נקיטת צעדים מעשיים. הרפורמים נתפסו כ"בוגדים" והורחקו מבתי הכנסת ואף הוקיעו אותם בפרהסיה. התנהגות האורתודוקסיה, הבלתי מתפשרת, גרמה להרחקת הזרמים ה"לא קונבנציונליים" ולהקמת מוסדות עצמאיים, רפורמים ואחרים, אשר התאימו את הדת לתקופה, בין השאר, בהשפעת מנהיגים רוחניים, הוגי דעת, למען השתלבותם בחברה.

"חשוב להדגיש כי הממסד הרבני האורתודוכסי אינו מכיר בגיורים רפורמים למרות רישומם של המתגיירים כיהודים במרשם האוכלוסין. כתוצאה מכך המתגיירים אינם יכולים להינשא באמצעות רשמי הנישואין הרשמיים של מדינת ישראל. בדומה לאלפי זוגות ישראלים נוספים, נישאים המתגיירים שלנו ובני זוגם בטקסי חופה וקידושין הנערכים על ידי רב/ה רפורמי/ת. במקביל לטקס החופה בוחרים בני הזוג אם להינשא במדינה זרה ולהירשם כזוג נשוי בישראל או להיוותר כידועים בציבור"⁸.

התנועה הרפורמית, נקראת גם התנועה ליהדות מתקדמת בישראל, הינה ארגון ללא מטרות רווח, מונה כ-1200 קהילות המפוזרות בין 50 מדינות בעולם. בארץ לתנועה סניפים בכל רחבי הארץ. בצד הקהילות פועלות בתי ספר רפורמים, תוכניות לימודי יהדות, שירותי דת, מרכז רפורמי לדת ומדינה ועוד. כמו כן, מועצת רבנים המונה כ-100 רבנים בארץ שהוסמכו ב Hebrew Union College הנמצא בירושלים ובארה"ב.

2.2.3. האידיאולוגיה הקונסרבטיבית

הזרם הקונסרבטיבי, הזרם השלישי ביהדות המודרנית, אף הוא מקורו בגרמניה ומעמדו ההיסטורי חשוב. האידיאולוגיה המלווה אותו מבוססת על המסורת מדורי דורות, מאידך, הם נתונים להשפעות חברתיות מודרניות והדבר בא לידי ביטוי בשינויים הלכתיים, הם סבורים כי "פסיקתה", קרי, שאלות במחלוקת צריכים לשקף גישה מדעית ביקורתית למקורות ולאורח חיי החברה היהודית. הזרם הקונסרבטיבי ידוע כיהדות מסורתית, יהדות פוזיטיבית-היסטורית, הקים את המרכז האקדמי והרוחני העליון JTS⁹ שהינו המוסד ליהדות קונסרבטיבית, מרכז אקדמי המשתיך לאוניברסיטת קולומביה, משמש כסמינר אקדמי להכשרת רבנים למעלה ממאה שנה. הזרם הקונסרבטיבי דוגל בהתאמת ההלכה לעת המודרנית, משלב בגישתו נאמנות למסורת היהודית ולהלכה, לצד פתיחות לעולם המודרני ולתרבות הדמוקרטית וההומניסטית. "כנסת הרבנים" הינה הגוף הפורמלי, האחראי לעצוב האידיאולוגיה המודרנית, בקרבו נמצאים כאלה החולקים על אשרור הסמכת נשים לרבנות (2006). מחד, התאמת המדיניות הפתוחה ומאידך הרצון לשמירה על המסורת, על כך אמר הרב יעקב יואל רוט, המאמין בכך שהאל הכתיב במפורש את רצונו באופן מילולי, קבע כי "המסורת ההלכתית היא בחזקת נתון, והתאולוגיה צריכה להסתדר אחריה"¹⁰. למעשה הקונסרבטיביים הינם תנועה מסורתית, הדוגלת בשמירה על חוקי ההלכה בשינויים מודרניים, גישה דתית ליברלית – לכבד את ההלכה המותאמת לתקופה זו.

⁸ התנועה הרפורמית – יהדות ישראל ללא מחיצות/ גיור, אתר התנועה: <https://www.reformjudaism.org.il/wedding>
⁹ JTS - The Jewish Theological Seminary - Conservative Jewish Education Organization, <http://www.jtsa.edu/>
¹⁰ הרב יעקב יואל רוט – היהדות הקונסרבטיבית, ראש המחלקה לתלמוד בבית המדרש לרבנים באמריקה, חבר ויו"ר לשעבר של ועד ההלכה בכנסת הרבנים וממנהיגי האגף השמרני ביהדות הקונסרבטיבית – וויקיפדיה/ביוגרפיה, פסקה 3 שורה 2.
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%99%D7%95%D7%90%D7%9C_%D7%A8%D7%95%D7%98

3. עמדת ההלכה, המדינה והפסיקה ביחס לזרמים ביהדות

3.1. עמדת ההלכה

3.1.1. הרב אליהו בקשי-דורון

הרב אליהו בקשי-דורון, הרב הראשי, הראשון לציון, (זרם אורתודוקסי), במאמר נימוקיהם של הרבנים המתנגדים לנישואים האזרחיים כ"מסכנים את אחדות העם ועתידו" אינם מקובלים על רוב הציבור. המצוקה הבלתי אפשרית של רבבות זוגות שרוצים אך אינם יכולים להינשא השפיעה על הרב הראשי הספרדי לשעבר שאזר אומץ והכריז בפומבי (2004) על תמיכתו בנישואים אזרחיים. לדעתו "אישה - גם אם לא נישאה בחופה וקידושין- היא יהודייה כשרה וילדיה יהודים כשרים. זה אמנם לא טוב ואסור, אבל זה יותר טוב מאשר לכפות עליה להיות אשת איש ואחר כך לאסור אותה. ואני לא מדבר על מקרה אחד או שניים" ¹¹.

3.1.2. הרב שלמה עמאר

הרב שלמה עמאר, הרב הראשי, הראשון לציון (אורתודוקס), ונשיא בית הדין הרבני הגדול (2003), יורשו בתפקיד של הרב אליהו בקשי-דורון, התנגד לעמדה הגורפת של הרב בקשי-דורון, והביע נכונות להנהיג נישואים אזרחיים רק ל"פסולי חיתון" בפיקוח בית הדין הרבני ¹².

3.1.3. הרב יובל שרלו

הרב יובל שרלו (אורתודוקס), נולד בארץ למשפחה אמריקאית, בין מייסדי ארגון "צוהר" וארגון "תקנה" (1995): "קובע שיש לבחון מחדש את מסגרת ההלכה כך שקהילות יהודיות בחו"ל יוכלו לקלוט לתוכן יותר יהודים שאינם שומרי מצוות". הרב שרלו קורא למדינת ישראל להכיר בזרמים הלא-אורתודוקסים ביהדות, כולל הכרה בגיור רפורמי. בעקבות ביקורו בארה"ב, כותב הרב שרלו לתלמידיו, כי "העובדה שגורלה של יהדות אמריקה נעדר מסדר היום הישראלי מעמידה אותנו בפני שוקת שבורה, ובה אנו מאבדים את עצמנו לדעת, מסכנים את קיומה של מדינת ישראל, הולכים ומתרחקים מעצם התפקיד שלנו בעולם ונברכו בכך כל משפחות האדמה". הרב שרלו, במכתבו לתלמידיו, מתייחס בהרחבה לשיעורי ההתבוללות הגבוהים בקרב היהודים בחו"ל. הוא קובל על כך שהתורה ומדינת ישראל מאבדות את תפקידיהן בהצגת המסקנות באופן מעוות על ידי חוגים חרדיים קיצוניים. "לא עלה בידי העוסקים בפרשה להביא לקבלת הסכמה רחבה כגורם המעצב את זהותם של יהודים בגולה" ולדעתו נחוזה "הגדרה הלכתית" של השעה ¹³.

3.1.4. הרבנים דוד לאו ויצחק יוסף

הרב דוד לאו, הרב הראשי לישראל (אשכנזי-אורתודוקס) מחד בעל השקפה פתוחה, הראשון שהקים אתר "מורשת" באינטרנט והופיע בתוכנית קבועה בטלוויזיה לשאלות ותשובות. הרב לאו פרסם כתבי עת וספרים רבים בנושאי תורה, חברה ומדינה שעסקו במחקרים אורתודוקסים בין השאר בענייני אישות ומשפחה. מאידך, תקף בחריפות את דוח ועדת נסים ¹⁴ שהוגש לכנסת בעניין הסדרת מעמד הגיור הממלכתי בישראל, וטען שהדבר עלול

¹¹ קובי נחשון, עמדתו של הרב אליהו בקשי-דורון, חוק הנישואין והגירושין משניא את הדת, YNET 14.6.07

¹² זמן יהודי חדש: תרבות יהודית בעידן חילוני – מחסומים בדרך לחופה, מבט אנציקלופדי – כך רביעי עמי 467.

¹³ הרב יובל שרלו, על ישראל להכיר ברפורמים זה עניין קיומי, עיתון הארץ - פורסם ב-11.12.12.

¹⁴ הרבנים דוד לאו ויצחק יוסף ביקורת על מסקנות דוח ועדת נסים, YNET 03.06.18

לנתק את הקשר בין הרבנות הראשית למערך הגיור ואף טען שזה "פתח להביא לארץ הקודש את חורבן היהדות שמתקיים בעולם". לעמדה זו, הצטרף אליו הרב יצחק יוסף, שאף הוא היה הרב הראשי לישראל (ספרדי אורתודוקס) ב-2013, ולשניהם הייתה ביקורת חריפה וקשה על דוח ועדת ניסים בנושא גיור, ביקורת קטלנית, "יקולות מלחמה" וזאת בטרם הגיע דוח הגיור לשולחן הכנסת.

3.2. עמדת המדינה

במדינת ישראל קיים "סטטוס קוו מקודש" בנושאים עיקריים ומרכזיים ביהדות, קרי, בכל נושאי הליבה של היהדות, הגיור בישראל¹⁵ נישואין, קידושין וקבורה. נושאים אלה הם בחזקת "טאבו" ובהם לא הרשות המחוקקת ולא הרשות השופטת יכולות לגעת בהן. נושאים אלה נותרו בידי הזרם האורתודוקסי, כפי שנמסר להם, בימי קום המדינה. כמדיניות, קיימת נטייה לשמור על "שביל הזהב" בעיני דת ומדינה, בנושאים מסוימים, דבר המאפשר גמישות והתאמת החוקים בנושאי הלכה שונים לרוח הזמן והמקום. במהלך כל שנות קיומה של המדינה בוצעו לא מעט שינויים הן בחקיקה והן בפסיקה, בהתאם להתפתחות החברה בארץ ובעולם. מאידך בנושאי הליבה נעשו מס' ניסיונות בהקמת ועדות לבדיקת סוגיית שיתוף הפעולה בין הזרמים השונים בנושא גיור אשר נחלו כישלון. ההישגים הבודדים שהתקבלו בפסיקה, הכרה בגיור רפורמי או קונסרבטיבי בארץ היה אך ורק לצורך רישום במשרד הפנים בלבד¹⁶. הרבנים האורתודוקסים, הבודדים, שניסו להביע עמדה מקילה ספגו ביקורת קטלנית. לענייננו, הסוגייה הדתית הייתה מאז ומתמיד מוקד למתחים בין הפלגים השונים ביהדות. סוגיה זו נוגעת במקרה דנן לבעיית הזוגות המבקשים להינשא ומקור מוצאם אינו אורתודוקסי. הבעיה המרכזית הינה "ספק יהודי", קרי, ע"מ להכיר בהם כיהודים עליהם "להתגייר" ע"י הזרם האורתודוקסי לצורך נישואין. העלייה המאסיבית של עולים חדשים לארץ מהמדינות בעלי רקע דתי חילוני תרמה להעמקת הקונפליקט בין הדתיים לחילוניים. המפגש של העולים עם "ארץ הקודש" מלווה בקשיים רבים המהווים מחסום להשתלבותם בחברה הישראלית. הנ"ל בא לידי ביטוי רגע לפני טקס הנישואין או טקסים דתיים אחרים בהן נדרש נציג דתי פורמאלי מטעם הרבנות, כבר סמכא, במדינה. על אף שמדינה ישראל אינה מוכרזת כמדינת דת הרי שע"פ הדת יקום דבר. עולים חדשים אשר הגיעו ממדינות כגון ארה"ב, צרפת, רוסיה, אתיופיה ועוד.. ושורשיהם אינם אורתודוקסים, אזי אינם נחשבים כיהודים במשרדי הרבנות. על אף היותם יהודים כשרים, נדחים הם על הסף באופן שרירותי לחלוטין. הדרך היחידה, מבחינת האורתודוקסיה, הינה גיור אורתודוקסי, מכאן האבסורד, איך יתכן שהמדינה נותנת יד להתעללות האורתודוקסיה בשאר הזרמים, האם התורה נתנה רק לאורתודוקסים!! מטעמים פוליטיים ואחרים, המדינה נכנעה בנושאי הליבה של העם היהודי, והמעט שנותר נכנע להליכים הבירוקרטיים במוסדות הדת¹⁷, אי לכך, רבים מהם מאמצים פתרונות קלים, זוגות רווקים וצעירים, המעדיפים לחיות בזוגיות ללא שום טקס או אחרים המעדיפים נישואין אזרחיים או נישואין בטקס דתי, כדמו", עם שני עדים כמתבקש מדין תורה. הליך פוליטי ונוקשה, בכסות ההלכה, אותו מובילים שירותי הדת בישראל גרם לדימוי שלילי של הממסד הדתי בעיני אזרחים רבים שנולדו בארץ, ובעיני היהודי, העולה החדש, שלא ידע על קיומה של בעיה זו עד אשר הגיע למדינת היהודים. השאלה הנשאלת מי הסמך את הרב האורתודוקסי לקבוע את גורלו של הפרט באופן קר, ללא שיקול דעת, ולשלול ממנו את אחת מזכויות היסוד הבסיסיות הנגזרות מערך כבוד האדם המעוגן בחוק יסוד. חוק בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953, קובע כי נישואין וגירושין של יהודים בישראל ייערכו ע"פ דין תורה ולא ע"פ דין הרבנות האורתודוקסית. האם נציג שיושב בתפקיד כלשהו מוסמך להחליט "מיהו יהודי" ללא בדיקה

¹⁵ יעקב נאמן, *ועדת נאמן בנושא הגיור בישראל (1998)*, המחלקה למשפט אזרחי, ייעוץ וחקיקה, משרד המשפטים. פרופ' יעקב נאמן ע"ד, פרופ' למשפטים באוניברסיטת בר אילן, כיהן כשר המשפטים וכשר האוצר.

¹⁶ אפרת וייס, "בג"צ: המדינה תכיר בגיור רפורמי גם אם נעשה בישראל", פרסום ב YNET 20.02.2012.

¹⁷ דוח מבקר המדינה בנושא "רישום נישואין במועצות דתיות", דוח שנתי 63 לשנת 2012 מה 8.5.2013.

אלמנטרית בשורשיו, להכריז בשם המדינה כי אותו פרט אינו יהודי!! מדינת היהודים לא מצליחה להתגבר על המכשולים הפוליטיים ואחרים ולפתור סוגיה זו על אף כל הוועדות שקמו במהלך כל שנות קיומה. ע"פ גורם מוסמך "ככל שהיהודייה המשתייכת לזרם הרפורמי, הינה יהודייה על פי ההלכה אין מניעה או נוהל מיוחד לנישואים אלו" (נספח ג) מאידך הנהלים הפנימיים של הרבנות מצביעים על עמדה אחרת (הערת שוליים 58).

3.3. עמדת הפסיקה

דעת הרוב בפס"ד פסרו¹⁸, שנכתבה על ידי השופטים מאיר שמגר ואהרן ברק, קבעה שפקודת העדה הדתית (המרה) לא חלה לגבי רישום אוכלוסין. השופטים הדגישו שהקביעה שלהם נוגעת אך ורק לגבי אי תחולת הפקודה 1950- השבות, התשי"א אבל לא לתוכן הגיור, ופסק הדין לא חייב להכיר בגיור זה או אחר. השופטים טענו שהמהות לגבי אופי הגיור שיוכר צריכה להיקבע על ידי הרשות המחוקקת. למרות שלא הייתה תוצאה אופרטיבית לפסק הדין, המשמעות שלו הייתה שגם גיורים שלא קיבלו את האישור של הרבנים הראשיים יכולים להיות מוכרים לצורכי מרשם אוכלוסין או שבות. יחד עם זאת, בית המשפט השאיר את השאלה האמורה ב"צריך עיון" תוך שהוא מותיר אותה להכרעת המחוקק או להתדיינות משפטית עתידית. אומנם בעיית רישום העולים כיהודים במשרד הפנים קבלה פתרון אך השאלה המהותית לגבי יישום הכרה הלכתית ביהדותם נותרה בעינה. בעקבות פסקי דין בנדון, ב- 1998 הוקמה "ועדת נאמן" (הערת שוליים 15) ע"י ממשלת ישראל, דאז, שעסקה בנושא הגיור בישראל. הרכב הוועדה כלל נציגי הרבנות הראשית ונציגי הזרמים השונים מהתפוצות. לוועדה זו קדמו מס' ניסיונות וב 1989 גובש מסמך ע"י מזכיר הממשלה, דאז, אליקים רובינשטיין¹⁹ בנושא גיור. ב 2018 הוקמה ועדת נסים²⁰ מסקנותיהן של ועדות אלה היו דומות, לא היה ספק שנדרש גישור בין הזרמים השונים, פשרה אשר תוביל לפתרון יצירתי. המלצות דו"ח נסים הן המשך ישיר של המלצות ועדת נאמן. ההמלצות בוועדות השונות היו אכן גיור אחיד, ע"פ ההלכה, מקובל בישראל כדעת "בית הלל". עד כה, לא קם גוף פורמאלי המורכב מנציגי זרמים שונים אשר יאכוף פתרון אחיד ולכן סוגיות אלה, ובעיות הזוגות, מזרמים שונים, המבקשים להינשא ימשיכו להגיע לפתחו של ב"מ במקרה הטוב. הרבנות הראשית מבוצרת בעמדותיה לשלוט באופן בלתי תלוי ומוחלט בהליכי הגיור, הנישואין והקידושין ולהתעלם לחלוטין מיהדות התפוצות שאינה נמנית עם העולם האורתודוקסי. ממשלת ישראל מסרה את המנדט על הדת לרבנות הראשית האורתודוקסית, ובכך נקבעה עובדה. מאידך במגילת העצמאות נקבע כי מדינת ישראל הינה מדינה יהודית ודמוקרטית, קודם יהודית ואח"כ דמוקרטית, על אף זאת, סוגיות פוליטיות, בשם הדת, מכתבות את אורח החיים. המדיניות, לכאורה, להשאיר את המגרש הרבני ללא שקיפות ובקרה של גוף המורכב מגורמים ניטרליים ומסוגל לעבוד בשיתוף פעולה מלא עם כל נציגי הזרמים ביהדות על כל מרכיביה. אין הצדקה, הלכתית, היסטורית, חברתית ותרבותית לשום מונופול הגורם לקרע בעם²¹. חוסר השקיפות וחוסר המידע הקיים במועצות הדתיות השונות ברחבי הארץ, חוסר העקביות בקיום נהלים פנימיים עלה בדוחות מבקרי המדינה שנגנו (הערת שוליים 17). על כן, אין מידע ואין תיעוד על מס' הזוגות הנדחים ע"י הרבנות, לא ניתן לכמת את הבעיה. מבקרי השיטה, מהצד הפוליטי הינם בחזקת "מוקצה" ואף מבקריה בצד ההלכתי²² שהינם לרוב מיעוט ואין בכוחם להשפיע. בסוף שנות ה 70 עם הקמת ממשלת הימין הראשונה בראשותו של מנחם בגין²³, התעצם מעמדם

18 בג"צ 1031/93 פסרו (גולדשטיין) נ' שר הפנים

19 אליקים רובינשטיין – שופט בדימוס שניהן כמשנה לגישור ב"מ העליון, מזכיר הממשלה והיועמ"ש לממשלה – בשנים 2004-2017 כיהן כשופט ב"מ העליון וכיו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה 19.

20 השר משה נסים – עו"ד, חבר כנסת ושר בממשלות ישראל לשעבר (ראה דוח ועדת נאמן-הערת שוליים 15).

21 התבטאויותיו של הרב יוסף יצחק "סערה בעקבות דבריו של הרב הראשי "מביש וחמור" – חדשות סרוגים מה 7.1.2020

22 גיא עזרא, "לסלק את הרב יצחק יוסף מתפקידו", הרב חיים אמסלם על התבטאויותיו של הרב יצחק יוסף בנושא גיור, חדשות סרוגים 7.1.2020.

23 מנחם בגין ר' הממשלה ה-6 של מ"י, יו"ר תנועת החירות ומפלגת הליכוד, שר בממשלות ישראל, מפקד האצ"ל בתקופת המנדט הבריטי, חותם הסכם שלום בין ישראל למצרים, חתך פרס נובל לשלום ב 1978.

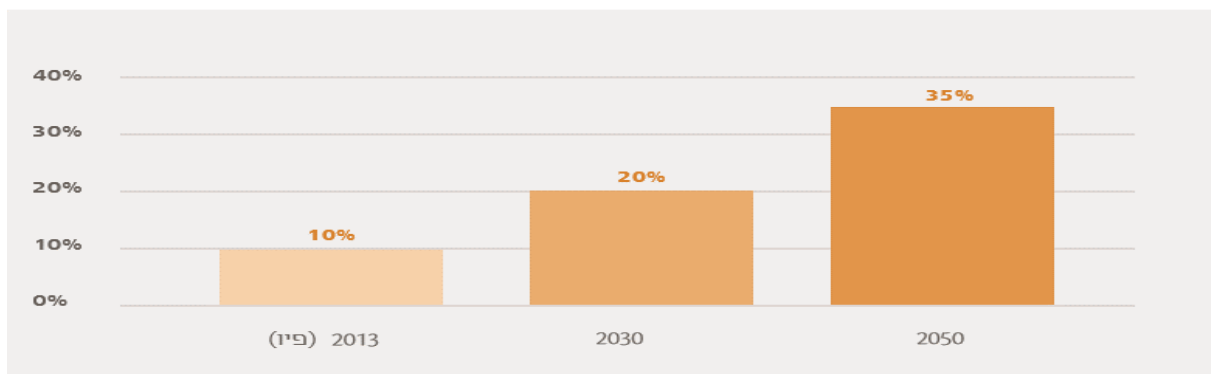
של הדתיים בארץ והשפעתם ניכרת בכל חיי החברה הישראלית. על כן שליטתם המוחלטת במשרדי הדת השונים וקביעת חוקים התואמים את האידיאולוגיה האורתודוקסית בלבד מעודדת התבוללות בקרב יהדות התפוצות ותורמת לנישואין אזרחיים בארץ. במצב הנוכחי, הפסיקה השאירה את המחלוקת ב"צריך עיון" והמחוקק אינו מעוניין בפתרון מסיבות פוליטיות.

4. מחקר משווה

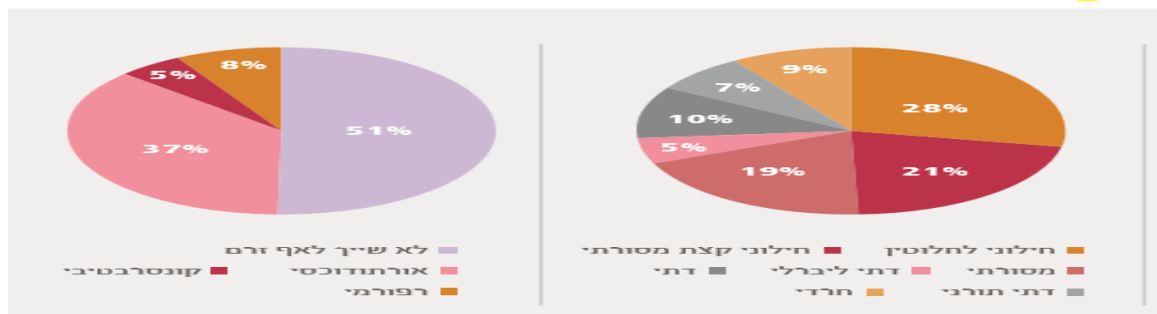
4.1. רקע

ע"פ מחקר המכון למדיניות העם היהודי נתוני הפריסה של הזרמים השונים בארץ ובתפוצות מצביעים על שינויים שחלו בקרב הדור הצעיר, הן בישראל והן בארה"ב בייחסם ליהדות ולערכים בדת. בקרב יהדות ארה"ב 35% מגדירים את עצמם רפורמים, 18% קונסרבטיביים וכ-10% אורתודוקסים כאשר היעד של האורתודוקסים להגיע ל-35% מכלל יהדות ארה"ב²⁴. מאידך, היהדות הרפורמית בארץ מהווה כ-8% והיהדות הקונסרבטיבית כ-5%. מרבית הישראלים המזהים את עצמם עם זרמים אלה, מזדהים עם הישראלי החילוני או המסורתי בארץ, תופעה המצביעה על "הצהרה פוליטית נגד הרבנות האורתודוקסית כמו הצהרה (פוזיטיבית) לגבי זהותם"²⁵.

תרשים 1. שיעור האורתודוקסים באוכלוסייה היהודית בארה"ב

ע"פ הנתונים מסקר המכון למדיניות העם היהודי שבוצע בארץ וכלל 3000 יהודים ישראלים²⁶ הזרם האורתודוקסי מהווה 51%²⁶.

4.2. הזרמים בהיבט ההיסטורי

²⁴ דן פפרמן, **זרמים בעלייה, היהדות הרפורמית והקונסרבטיבית בישראל**, המכון למדיניות העם היהודי JPPI, 2018, עמ' 18 ותחזית התפתחות האורתודוקסיה - תרשים עמ' 116 (JPPI - The Jewish People Policy Institute)

²⁵ שמואל רוזנר ואחרים, **מצב העם היהודי, הערכה שנתית** – המכון למדיניות העם היהודי JPPI תשע"ט (2019), עמ' 133.

²⁶ יהדות ישראלית: **ציר המסורת וציר הלאומיות**, מצב העם היהודי, הערכה שנתית – תשע"ט (2019), המכון למדיניות העם היהודי JPPI, דוחות המכון, פרק 15 עמ' 111.

במבט היסטורי ועכשווי הזרמים השונים, היו והינם חלק מהעם היהודי, ידעו עליות ומורדות. הזרם האורתודוקסי ידע משברים בעקבות השואה שגרמה לחילון בלתי נמנע בקרב יהודי צפון אמריקה, ארה"ב ובפרט באירופה. בעקבות זאת, התחזק הזרם הרפורמי והקונסרבטיבי, מאידך הזרם האורתודוקסי עמד איתן בסירובו המוחלט להתפשר על ערכים מסוימים בדת, על אף המשברים שפקדו את היהודים בזמנים שונים. הזרם האורתודוקסי לא היה מוכן להתפשר אפילו על ערכים מודרניים כגון שוויון בין המינים, פלורליזם דתי וזכויות אדם אוניברסליות²⁷. ניסיונותיו של הרב י"ד סולובייצ'יק לאפשר דו שיח, בין הזרמים, במסגרת ארגון הרבנים של אמריקה כאמור: "ידועה החלטתו הקיצונית של הרב סולובייצ'יק לאפשר את השיח בין נציגי הזרמים במסגרת ארגון הרבנים של אמריקה (RCA) רק לענייני חוץ: וזו לשונו של הרב סולובייצ'יק "כאשר מעורבים ייצוגים של יהודים ושל אינטרסים יהודיים כלפי חוץ, על כל הקבוצות והזרמים להתאחד. אסור שתהיה מחלוקת בתחום זה, שכן כל מחלוקת במחנה היהודי יכולה להזיק לכלל כולו (...). (אולם) כאשר יש לייצג את האחדות במובנה הרוחני אידיאולוגי של קהילה תורנית, נראה לי שאל לה לאורתודוקסיה לדור בכפיפה אחת עם הקבוצות האחרות המכחישות את אושיות תפיסת העולם שלנו, ואף אין היא יכולה להצטרף אליהן"²⁸. ע"פ עמדתו של הרב סולובייצ'יק לפחות כלפי "כולי עלמא" על כל הזרמים להתאחד בענייני חוץ. הזרם האורתודוקסי ספג והפנים, במהלך שנות ההיסטוריה, תפיסות עולם שמרניות המהוות בסיס למתחים פנימיים וכן הפצת גישות בלתי מתפשרות כלפי "כולי עלמא". מותר לדון על סוגיות כלליות הנוגעות ליהדות אך לא כאשר מדובר בסוגיות קריטיות הנוגעות לנשמת אפו של העם היהודי. האורתודוקסיה נתפסת כקיצונית, בקרב החברה המודרנית, ובאופן הצהרתי, שרירותי ובאופן בלתי סביר מבטלת את קיומן של טקסים דתיים שבוצעו ע"י זרם שאינו אורתודוקסי, כגון גיור רפורמי או טקס נישואין, כאמור "אפילו סבלן עגונות ומצוקת הממזרים לא הצליחו להפחית את המתח ולהניע מאמץ לפתרון הבעיות האלה למרות האפשרויות ההלכתיות הקיימות, על אפשר שאפשר אחרת .." (הערת שוליים 28).

4.3. התפתחות הזרמים

4.3.1. ארה"ב וקנדה

ביהדות התפוצות במדינות דמוקרטיות ויציבות כגון: ארה"ב, קנדה, חלו שינויים מהותיים, מדיניים, פוליטיים, חברתיים וכלכליים במהלך ההיסטוריה, לרבות, השפעת המאורעות לאחר מלחמת העולם השנייה. היהודים התאימו את עצמם לתפיסות המודרניות אשר חלו בחברה במדינות אלה. הדילמות הנצחיות של העם היהודי, באשר הוא, מחד, הרצון לשמור על היהדות כהלכה ומאידך התאמת התמורות החברתיות לעולם. בארה"ב, חלו השינויים הגדולים ביהדות. המרחק בין מקום המגורים לבין מוסדות החינוך ולבתי הכנסת והחיים במדינות חילוניות בהן התקיימה הפרדת דת ומדינה, השפיעו על חיי היומיום והזרמים הלא-אורתודוקסים היו הראשונים שהתאימו את עצמם לשינויים אלה. הזרם הקונסרבטיבי היה בין הראשונים להתאים את העולם הדתי - ערכי להתנהגות דתית ליברלית, התיר לבני הקהילה להגיע ברכב בשבת לבית הכנסת, לשותף את הנשים בתפילה בהשפעת הפמיניזם והחיים המודרניים של היהודים באמריקה. היהודים, למען האחדות והשמירה על זהותם היו מוכנים להתפשר על עקרונות שורשיים ביהדות. אם המחיר היה לא להגיע לבית הכנסת כלל או להגיע עם רכב בשבת ו/או חג אזי ע"פ תפיסתם השמירה על הזהות היהודית גוברת. לעומת זאת, יהדות קנדה, שאף היא מגוונת

²⁷ דוד הרטמן אהבה ואימה במפגש עם אלוהים, מורשתו התיאולוגית של הרב יוסף דב סולובייצ'יק, מכון שלום הרטמן, ירושלים תשס"ו 2006.

²⁸ אבינועם רוזנק, דיאלוג בין הזרמים בעולם היהודי: בין המודרני לפוסטמודרני, החוג למחשבת ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים, זכויות 3, מס' 75, תשע"ג-2013.

מאד ובה כל הזרמים, לכאורה, הזרם האורתודוקסי דומיננטי ואף בולט בקהילה. במונטריאול שבחבל קוובק, דוברי צרפתית, לא מעט מהגרים אורתודוקסים מצפון אפריקה. האורתודוקסים מתגוררים ברובעים, כמעט ייעודיים להם (לדוגמה Cote Saint Luc) מתנהלים חיים דתיים פומביים, טקסים דתיים כהלכתם, לרוב באולמות בתי הכנסת. מאידך, אין להם מניעה או פסול לחתן זוגות מזרמים שונים, ע"י רב אורתודוקסי, העיקר והחשוב שהכלה יהודייה (מקרה שנבדק, על אף היותה רפורמית מדרום אמריקה, לא נדרשה להוכחת יהדות). התנהגותם של האורתודוקסים בארץ, משבר הכותל וחוק הגיור²⁹ החמיר את המצב בקרב הזרמים השונים במדינות אלה ומרחיק אותם לא רק מהאורתודוקסיה אלא אף מהיהדות. סקר דעת קהל³⁰ שנעשה בארץ ע"י התנועה הרפורמית מצביע על 81% מקרב הישראלים החילונים תומכים באופן מוצהר במתן שוויון מלא לזרמים הלא אורתודוקסים.

4.3.2. אירופה

צרפת, גרמניה ומדינות אחרות במרכז אירופה, ממערב למזרח, בהן שלטו משטרים קומוניסטים, פאשיסטיים ואחרים, אלה גרמו להתרחקות ולהשפעות שליליות על היהדות מכורח המציאות. לאחר מלחמת העולם השנייה, בעקבות "מורשת השואה" חל שינוי ניכר בחברה האירופאית ובחברה היהודית בפרט. לאחר מלחמת העולם ה-II, תחיית התרבות היהודית, הפחד מפני התבוללות גרם ליהודי צפון אפריקה, בפרט, להגר למדינות השונות ביניהן צרפת. הקידמה, החינוך הגבוה והשינויים הדמוגרפיים במדינות אירופה, גרמו לתמורות חיוביות ביהדות המקומית. במאה ה-18 החלו יהודים ליישב את צרפת, בעיקר אלה היום ממוצא ספרדי ואשכנזים שהגיעו מאלזס. בית הדין Le Consistoire de Paris³¹ בפריס, הוקם ב-1808 בתקופת נפוליאון ה-I. ע"פ משנתו של הפילוסוף Jean-Jacques Rousseau, בצרפת, קיימת הפרדת דת ומדינה (הערת שוליים 36). כפי שהמדינה דאגה לקתולים, לפרוטסטנטים ואחרים כך דאגה ליהודים אזרחי המדינה, לארגון זה קדמה נציגות יהודית בשם "סנהדרין הגדולה" אשר הוקמה כבר ב-1806 וקיבל הכרה רשמית. היהדות המקומית ידעה עליות ומורדות כמו שאר מדינות אירופה. בצרפת הוקמו נציגויות רבות אשר תפקידן מעין "בית דין רבני" צמחו זרמים שונים. היהדות האורתודוקסית התחזקה בעקבות גל ההגירה של יהדות צפון אפריקה (מרוקו, אלג'יר, תוניס ועוד). בפרז, לדוגמה, נמצאים מס' ארגונים כגון: ארגון הגג של התנועה הליברלית המתקדמת Judaisme en Mouvement לו מקושרים שני ארגוני התנועה הרפורמית - ULIF³² - בית כנסת הרפורמי אשר הוקם ב-1907 וכן בתי כנסת ליברליים נוספים בשם MJLF³³. במקביל קיים הזרם המסורתי Le Judaïsme Massorti³⁴ שהוא הזרם הקונסרבטיבי, שגם הוא פרוס על מס' מדינות, נחשב לזרם מתון השומר על המסורת ונמצא בין תפיסת העולם האורתודוקסית לבין תפיסת העולם הרפורמית. קהילות נוספות כגון CJL³⁵ קהילה רפורמית בניהול רבה אישה, וכן קהילות רבות אחרות.

4.3.3. צפון אפריקה

מדינות אשר נחשבו לפחות מתפתחות במשטרים בהן הדת והמדינה חד הם. מדינות אלה בהן הדת המוסלמית שלטה וקבעה את חיי היומיום, דווקא הן, אפשרו לקהילה היהודית לשמור על יהדותה, ואכן זו שמרה על היהדות ע"פ ההלכה ללא השפעות חיצוניות, מודרניות, בהתאם ל"רוח המקום" ומרביתם משתייכים לזרם האורתודוקסי.

²⁹ ברק רביד, **משבר הכותל וחוק הגיור** - הקונסולית בטורונטו: בכירים בקהילה היהודית מזהירים מפני החמרת הניכור כלפי ישראל, עיתון הארץ 29.6.2017 <https://www.haaretz.co.il/news/politi/premium-1.4213567>

³⁰ שלמה שמיר, "הנתון הגבוה אי פעם" 81% מהחילונים בעד שוויון מלא לרפורמים" סקר התנועה הרפורמית בארץ לקראת כנס בבוסטון, עיתון מעריב 30.11.2017 - <https://www.maariv.co.il/landedpages/printarticle.aspx?id=612024>

³¹ בית הדין הרבני בפריס <http://www.consistoire.org>

³² ULIF³²-Copernic: Union Libérale Israelite de France, <https://copernic.paris>

³³ MJLF – Mouvement Juif Libérale de France, <https://www.mjlf.org>

³⁴ Le Judaïsme Massorti, <https://www.massorti.com>

³⁵ CJL - Communauté Juive Libérale d'Île-de-France, <http://www.cjl-paris.org>

בהשפעת נציגי חב"ד הראשונים שפתחו בתי ספר בשליחות הרבי מלובביץ'. האורתודוקסים מצפון אפריקה הינם מזן אחר, מתון, סובלני ויש שיגדירו אותם כמסורתיים (על אף היותם דתיים ואף קיצוניים). אלה, מבניהם, שנדדו למדינות שונות, הטיפו לקהילה, לעמידה בפני השינויים המודרניים אשר עלולים לגרום, בין השאר, להתבוללות. השינויים המודרניים בחברה השפיעו על הזרמים השונים אשר השתדלו כל אחת מהן, ע"פ הנסיבות, לשמור על הזהות היהודית ולהתאים את עצמם למצבים החדשים בהתאם להבדלים האידיאולוגיים שביניהם. הנ"ל יצר מתח רב בין הזרמים הקונסרבטיביים והרפורמים "החילוניים" לבין הזרם האורתודוקסי. בשנות ה-70 המוקדמות של המאה הקודמת, בלט הדור הצעיר האורתודוקסי, להורים שהיגרו והתפתחו במדינות כגון: ארה"ב, קנדה, ארגנטינה, אוסטרליה, צרפת ואף ישראל, דור הצעירים, אשר חלקו הגיע בשנים האחרונות לארץ, הקצין בעמדותיו הדתיות הפונדמנטליסטיות כמרד נגד המודרניזציה והחילון.

השינויים בקהילות היהודית והחברה הישראלית בפרט, הגל של החוזרים בתשובה או "שומר שבת", תופעה זו רואים בצמיחתו של הזרם האורתודוקסי המשפיע היום על החברה הישראלית בכללותה.

5. השפעת התרבות המערבית

5.1. רקע

הקהילה היהודית בתפוצות מתמודדת עם לא מעט בעיות זהות, מחד עליהם להתנהג ע"פ תרבות המקום, מאידך רוצים הם לשמר את הזהות ושייכותם ליהדות. השינויים ההיסטוריים והגיאוגרפיים אשר גרמו ל"הריסת החומות" באירופה, ההתפתחות המדעית / טכנולוגית אפשרה ניידות בין המדינות ואלה יצרו סיטואציה חדשה. התיירות לישראל צמחה ומגיעים אליה יהודים ולא יהודים ומאידך הישראלים נוסעים לכל מדינה אפשרית. אחרי מלחמה העולם ה-II, בהשפעת התנועה הציונית, הקהילה היהודית נדדה, בין השאר, לישראל אך לא מעט לכיוון ארה"ב, צרפת וקנדה. היהודים, באשר הם, חששו מהתבוללות, חלקם עשו עלייה ולעיתים אף שלחו את ילדיהם עם עליות הנוער לארץ, אך מרביתם, הגרו בעצם או שלחו את ילדיהם ללימודים למדינות שונות.

5.2. ההתבוללות והשפעותיה

במדינות צפון אפריקה (מרוקו, אלג'יר, תוניס ועוד..) שלטו והשפיעו הצרפתים. במדינות אלה הצד האורתודוקסי היה הדומיננטי, המיוחד היה בשימור ערכי הדת כהלכתה על אף החשיפה למודרניזציה המערבית והשפעותיה. הדור הצעיר של יהדות האזור, שנולד בשנות ה-50 במדינות ערב, גדל והושפע מהחינוך והתרבות הצרפתית, שנים אלה היו המשך שנות הפרוטקטורט הצרפתי. הצרפתים הביאו את תפיסתם הפילוסופית, המודרנית של הפרדת דת ומדינה³⁶. דור הילדים היהודיים, חלקם למד בבתי ספר נוצריים, בעקר הנשים, והגברים למדו בבתי ספר של לובביץ'. דור שנות ה-50, מרביתו אורתודוקסי, לא ידע מה שהוא אחר ולא נחשף לזרמים אחרים. חיי היומיום היו מבוססים על תרבות מערבית צרפתית. במדינות ערב, הדור חונך על יסודות הסובלנות ההדדית וקבלת האחר כפי שהדבר היה בדור הוריהם. צרפת של שנות ה-60, הקהילה היהודית שמרה על הזהות היהודית ועל מעורבותה בתרבות המקומית. מאידך לא מעט מהדור הצעיר שעזב את צפון אפריקה לטובת צרפת, התחתן עם בנות המקום (קתולים) בנישואין אזרחיים ולעיתים חיו ביחד ללא כל טקס פורמאלי, ע"פ "צו האופנה", חופש, השוויון והחירות שהרי במדינה כמו צרפת אפשר להנות מזכויות משפחה גם ללא מיסוד הקשר הזוגי. ההורים, שחלקם כבר היו

³⁶ Jean-Jacques Rousseau – Du contrat Sociale: **Les Principes du Droit Politiques** Geneve, 1758 Bibliotheque publique et universitaire de Geneve (premiere edition). רוסו, פילוסוף צרפתי ב 1712 באמנה החברתית הכריז על הפרדת דת ממדינה.

בארץ, על אף עוגמת הנפש, השלימו עם העובדה שבנם או בתם נישואים לקתולית/ת. הדבר היה פחות קריטי כאשר היה מדובר בבת שהרי ילדיה יהודיים ממילא. על אף זאת, הורים אלה, לא החרימו את בניהם בעקבות נישואים לקתולית, אלא הבינו והפנימו את המצב, קבלו את ילדיהם ונכדיהם, בחום ובאהבה כיתר הילדים. תדירות ביקור הנכדים, הקתולים, אצל הסבא והסבתא בארץ, השהייה והבילוי עם המשפחה המורחבת, בשבתות ובחגים, גרמו לחשיפת הנכדים הקתולים ליהדות ולחלק היפה שבמסורת היהודית. העוצמה, התבונה והגדולה של ההורים בקבלת האחר מנעה את הרחקת הילדים והנכדים. הנכדים הקתולים, חלקם, בבגרותם, הם אלה שבקשו להתגייר. לא מעט מהן, אכן עשו עליה והתגיירו בארץ והתחתנו עם יהודים, וחלקם עברו גיור אורתודוקסי, קפדני, בצרפת ואף הם התחתנו עם יהודים. מקרים אלה חשפו את "המחיר המשתלם" של הסובלנות. דור ההורים אשר גדל במדינות מעורבות העמים, קבלת השונה והאחר באופן טבעי, יישם זאת גם במשפחה הגרעינית ולא דחו או הרחיקו את ילדיהם ונכדיהם וזכו לצרף את המגויר לעם היהודי.

5.3. נישואים אזרחיים

הקהילות היהודיות מייצגות מגוון רחב מאד של זרמים, אחוז ההתבוללות גבוה מאד. המלחמות בין הזרמים השונים לא הטיבו עם ההיסטוריה ופלגו אף יותר את העם היהודי. מצד אחד הזרם האורתודוקסי עומד איתן בעמדותיו ואף מקצין אותם, ומאידך הזרם הרפורמי והקונסרבטיבי נדחק הצידה ומוצא מפלט בנישואין אזרחיים. עניין הנישואין אזרחיים, קודם בישראל, בין השאר, בעקבות הלחצים של אזרחי המדינה מחד ומאידך מלחצים של יהדות ארה"ב בפרט. הקהילה האמריקאית, הרפורמית הגדולה, חפשה פתרון לזוגות יהודים / אמריקאים ואחרים שהגיעו לארץ. המצב גרם ללא מעט ישראלים לנדוד למדינות זרות ע"מ להתחתן. על כן, הובאה הצעת חוק לנישואין אזרחיים, לזוגות "לא יהודיים", אותה הוביל שר המשפטים דאז, פרופ' דניאל פרידמן ואף קיבלה את אישורם וברכתם של הרב עובדיה יוסף והרב שלמה עמאר³⁷. צעד זה, בעצם היה אחיזת עיניים, בכך נתנו לגיטימציה לאורתודוקסיה לקבוע שהזרם הרפורמי והקונסרבטיבי "אינו יהודי". ממילא התכוונו לנישואין של הלא יהודים כך שלא הייתה מניעה לאשרם. הרב גלעד קריב, מהתנועה הרפורמית, הגדיר זאת "הפתרון המוצע הוא חגורת הצלה מלאת חורים למונופול האורתודוקסי שעבר זמנו" (הערת שוליים 37). כאמור הקהילה האמריקאית והחברה הישראלית נותרה ללא פתרון בסוגיית נישואין של זוגות מזרמים שונים ביהדות. מהפכת הגישור יכולה הייתה למנוע נישואין אזרחיים בארץ ואף לסייע בגישור בין הזרמים. מהפיכת הגישור הגיעה מארה"ב³⁸ לארץ ולא בכדי, היהדות האמריקאית, ראתה בפתיחות ובניסיונות הידברות ככלי לפתרון סוגיות חברתיות, משפטיות ובוודאי הלכתיות. המגשר האמריקאי הינו בדכ' עו"ד או שופט בדימוס, המסייע בחיי היומיום בניהול מו"מ ליישוב סכסוכים. מנגד האורתודוקסים בארץ טרם הפנימו שניתן לנצל את הכלים שעומדים לעולמות הגישור, ולהסתייע במגשר ישראלי שאף הוא עו"ד או שופט בדימוס, ולחפש פתרון אמיתי ויצירתי אשר לא פוער תיהום בין הצדדים.

³⁷ יאיר אטינגר ויהונתן ליס, **הממשלה תקדם חוק נישואים אזרחיים ללא יהודים**, עיתון הארץ – 18.7.2007

<https://www.haaretz.co.il/misc/1.1426315>

³⁸ בשנות ה 80 פתחה תנועה זו מנגנונים חלופיים להתדיינות וביניהם היה גישור - ADR- Alternative Dispute Resolution

6. הגישור בתפוצות

6.1. הגישור בחברה המסורתית

בתחילת המאה שחלפה, בחברה מסורתית, בסכסוכים משפחתיים ו/או עסקיים בתוך הקהילה, הסתייעו ברב הקהילה, או באישיות מכובדת, ניטראלית המקובלת על הצדדים למציאת פתרון בדרכי שלום. "הגישור" של פעם, היה מבוסס על פתיחות, הבנה, סובלנות, קבלת האחר והעיקר לכבד את הרצון של אלה שחושבים ומתנהגים אחרת, כל עוד אין הדבר נוגד את "תקנת הציבור" והינו בגדר החוק. דור הספרדים של תחילת המאה שעברה, גדל במדינות ערב עם מוסלמים ונוצרים, היה זה אך טבעי שיקבלו את השונה, גם כאשר הדבר פגע בהם אישית ואחד מילדיהם החל בסימני התבוללות פתרו את הבעיות בצורה דיסקרטית ושלחו את הבן או את הבת עם עליית הנוער למדינת ישראל. לחלופין כאשר הבעיות היו בין בני הזוג הרי שלמטרה זו "גויסה הדודה והסבתא להציל את המצב, לעשות סולחה בין בני הזוג כך משפחות רבות הצליחו להתגבר על משברים אישיים ולא מהרו לפרק את הנישואין. ניתן לומר, שלא מעט בזכות הגישור שהיה טבעי וחלק אינטגרלי מחיי המשפחה המורחבת והמסורתית שרד מוסד הנישואין במדינות אלה. החיים בגולה, התרבות הזרה, גורמים ליהודי, כאשר הוא, להיות סובלני. בחיי היומיום הם מנהלים חיים, כביכול, חילוניים ומודרניים מחד, ומאידך בסופי שבוע הם חלק מהקהילה היהודית המקומית. החיים הקהילתיים, סביב בית הכנסת שהפך למועדון חברים הן להורים והן לדור הצעיר, תרמו להישרדות ולמניעת התבוללות. צרפת של שנות ה-70 של המאה הקודמת, הייתה חממה משגשגת ליהודים, מרביתם היו אורתודוקסים אשר התחנכו על האידאולוגיה של דור רבנים דגולים. הגישה לדת ולהלכה לא הייתה קיצונית ואולי בזכות התנהגות סובלנית זו אכן שאר הדורות שמרו על המסורת מתוך רצון. חוכמת יהדות התפוצות בקבלת האחר, ללא הבדל של דת, גזע או מין. הגישור מופיע בחברות ובתרבויות שונות ולובש צורות שונות, החל מסולחה, פשרה, בוררות, הסכם וכל צורה של מו"מ כאשר המכנה המשותף היה גישור א-פורמאלי, המוסכם ע"י הצדדים לפתרון סוגיות שונות.

6.2. הגישור בחברה המודרנית

כנהוג בעולם, הגישור המבוסס על הסכמת שני הצדדים, מציע פתרון בין צדדים שונים ומקיף קשת רחבה של נושאים אזרחיים לרבות משפחה. החוק מאפשר לקבל עזרה של מגשר מקצועי אובייקטיבי וניטראלי ליישוב הסכסוך במטרה להחזיר את הקשר המשפחתי המוחלש על כנו. להבדיל מהגישור הישראלי המתקיים לפני גירושין, הגישור, לדוגמה, בצרפת ניתן לא רק לזוגות נישואים אלא לזוגות בכל סטטוס ואף לידועים בציבור. קיימות שתי אגודות לאומיות בגישור משפחתי כגון ³⁹ APMF או ⁴⁰ FENAMEF. הליך הגישור, דרך ב"מ, הינו בתשלום ע"י שני הצדדים למעט פגישת ההיכרות שהינה בחינם. התמיכה הממשלתית מותנית במצב הכלכלי של הזוג. ההליך הדיוני זהה להליך הקיים בארץ, כל הנאמר בפני המגשר נשאר חסוי, היה ולא הגיעו להסכם, השלב הבא הינו בפני שופט כמקובל. ב-2017 החל בית הדין הרבני הצרפתי ליישם הליכי גישור בקרב זוגות ו/או משפחות שנקלעו לסכסוכים ביניהם או בתוך המשפחה. הגישור חולש על כל תחומי המשפחה, סכסוך בין בני זוג העומדים להתגרש, סכסוך לאחר הגירושין, ניתוק במערכת יחסים בין הורים לילדים, בין סבא לנכדים ועוד. כיום אחוז הזוגות העומדים בפני גירושין או פרידה מאד גבוה, אחד על כל שתי משפחות בפרס וסביבותיה. גם כאן הם מיישמים את הנרטיב שבגישור, יישום מתודולוגיה ה-GTY בהכרזים להלן ציטוט "אין מפסידים ומנצחים אלא יש WIN-WIN כאמור: *"Il n'y a pas un gagnant et un perdant, car la médiation c'est gagnant-gagnant"*.

³⁹ APMF – Association pour la Médiation Familiale

⁴⁰ FENAMEF – Fédération National de la Médiation et des Espaces Familiaux.

ניסיונות הגישור בין הזרם הרפורמי בארה"ב לבין הזרם האורתודוקסי בארץ נחלו כשלון. דחיית הזרם הרפורמי ע"י הזרם האורתודוקסי מזיקה לעם היהודי באשר הוא. עדות לכך בהכרזת הרב ריק גייקובס⁴¹ בכנס רב משתתפים בו טען "קבלת נישואי תערובת", יש לראות את הצד החיובי שבהתבוללות היהודים בארה"ב ובקנדה. הרב גייקובס הסעיר את הקהילה בהכרזתו על קבלת נישואי תערובת, כנשיא התנועה הרפורמית בארה"ב וציוני נלהב, אכן אינו מסתיר את עמדותיו. מחד הרב גייקובס מודאג מהריחוק בין יהודי אמריקה והציבור בארץ, מוטרד מהבעיות הנוגעות ליהדות ומעמדה בקרב יהודי אמריקה, מוטרד מהשפעת הפוליטיקה ומכוחו של הימין בארץ התורם להרחקת מי שאינו אורתודוקס אפילו במדינת היהודים בה מתקיימת הפלית הרבנים הרפורמים והקונסרבטיבים שהם אזרחים ותושבי המדינה. כאמור נעשו ניסיונות רבים וביניהם "שיחת גישור מתקיימת בין שרי הבית היהודי לנציגי יהדות התפוצות"⁴² וניסיונותיו של ראש הממשלה⁴³ סביב הקפאת "מתווה הכותל" ומונופול הגיור.

7. פרדוקס הגישור

7.1. רקע

גישור, ע"פ הגדרתו בסעי' 79 לח' ב"מ⁴⁴ - הינו "הליך שבו נועד מגשר עם בעלי הדין, כדי להביא לידי הסכמה ליישוב הסכסוך, מבלי שיש בידו סמכות להכריע בו". הגישור מאפשר דו שיח, חופשי, אוטונומי ומרצון, בין שני צדדים להם חלוקי דעות מהותיים ואף תהומיים. המגשר ע"פ דין, אין לו סמכות לכפות את דעתו על הצדדים, מכאן עוצמתו, להוביל את הצדדים למצב בו הם אלה המכריעים בסוגייה העומדת למחלוקת ביניהם. להבדיל משופט אשר שומע את הצדדים ובסופו של דבר מכריע ע"פ הדין כאשר צד אחד מפסיד. הליך הגישור אינו מוגבל או מוכתב ע"י פעולות ופרוצדורות בדין, להבדיל מהליך משפטי. על כן, להליך הגישור ערך מוסף, ולמגשר, בפרט, יש מרחב פעולה, לנצל את תכונותיו האישיות והכריזמטיות להשתמש בכלי ההקשבה הפעילה העומדים לרשותו, לגרום לצדדים לספר את סיפורם, להבין את המחלוקת ביניהם ולשקף חזרה את אשר שמע. שימוש במתודולוגיית ה GTY ומתודולוגיות נוספות מאפשר פתרון יזום ומוסכם ע"י הצדדים. בשלב טרום נישואין, נחוץ גישור בין הזוג העתיד להינשא למוסד הרבנות. חודש לפני טקס הנישואין המתוכנן, הזוג פוגש לראשונה נציג מהרבנות, לעיתים הדבר נעשה טלפונית, תוצאות השיחה או הפגישה הם אלה שייקבעו את המהלכים העתידיים של הזוג שאינו אף מודע לנזק שיכול להיגרם לו ולילדיו בעתיד.

7.2. פרדוקס הגישור

עוצמתו של הגישור הינה גם חולשתו, מחד הוא נעשה מתוך בחירה חופשית, אוטונומית ומאידך אין סמכות משפטית לאכיפתו. על פרדוקס הגישור⁴⁵ נאמר כי "המגשר החלש שהוא למעשה חזק" ועוצמתו מאפשרת לו להביא את הצדדים להסכם". פרדוקס הגישור, העוצמה והחולשה, חולשתו נובעת מעוצמתו שהרי אין נוסחה מדעית או רשימה סגורה בענייני גישור ע"פ דין. על כן, הנחת היסוד כי המחוקק, במתכוון, לא תחם את הנושא אלא השאיר זאת למגשר, ליצירתיות של המגשר באיתור פתרונות שונים ע"פ הנסיבות ולחשיבה מחוץ לקופסא. הפערים בין

⁴¹ דב אלבוים, ההתנתקות הרפורמית: מקבלים נישואי תערובת, עיתון מעריב 26.12.2013 <https://www.makorishon.co.il/nrg/online/11/ART2/534/067.html>

⁴² אריק בנדר, שיחת גישור מתקיימת בין שרי הבית היהודי לנציגי יהדות התפוצות, עיתון מעריב, 27.6.2017 <https://www.maariv.co.il/breaking-news/Article-589520>

⁴³ גידי מלץ, הדרך העקיפה של נתניהו לפתרון המשבר עם הרפורמים והקונסרבטיבים בארה"ב, עיתון הארץ, 23.10.18 <https://www.haaretz.co.il/news/politi/premium-1.6589280>

⁴⁴ חוק בתי המשפט (נוסח משולב), התשמ"ד-1984 ⁴⁵ עומר שפירא, פרדוקס הכח בגישור: עוצמה / חולשה ביחסי מגשר וצדדים לגישור, קריית המשפט ו 371-439 (תשס"ו).

הזרמים השונים כה עמוקים עד שכל הניסיונות הפורמאליים, ברמה המדינית, שנעשו במהלך ההיסטוריה של העם היהודי, לכאורה, העמיקו עוד יותר את הפערים, וכל צד התבצר בעמדותיו. נשאלת השאלה, מדוע, אם כך, לא נוסה מסלול הגישור להבאת נציגי הזרמים השונים לשולחן דיונים, במטרה מוצהרת, לגישור ע"פ סדרי עדיפויות של הנושאים השונים שאותם ניתן להגדיר. תחילה, רצוי לטפל בנושאים חברתיים ולא בנושאים הלכתיים כבדי משקל. נושאים חברתיים המדאיגים את "עמך ישראל", את הפרט "הקטן" למען השגת יעדים "קטנים" וב "צעדים קטנים". זאת, בהנחה שקיימת "מטרת על" משותפת, קרי, שמירה על עמדות ועקרונות ההלכה היהודית מחד ומאידך שמירה על העם היהודי לרבות בישראל. זו ואף זו, ניתן לנצל את עוצמת הגישור למטרה זו ולהגיע להבנות ולפשרות בנושאים הדיוניים תחילה. הפרדוקס הקיים ברבנות, מחד, עוצמתו במונופול שניתן לה ע"י המדינה ומאידך חולשתו בהתנהלותו בסוגיות קלות כמורכבות. העובדה שנושא כל כך חשוב ביהדות נותר ב"צריך עיון" מזה שנים, ללא מדיניות ברורה הכוללת פתרונות חיוביים ויצירתיים למכלול הבעיות הקיימות בחברה הישראלית, גורמת לאזרח להגיע לשערי בג"צ⁴⁶. חולשת הרבנות האורתודוקסית בהתנהגותה הקשוחה אשר אינה תואמת את ההתפתחות החברה בארץ ובעולם. גישת בית שמאי גורמת להרחקת הדור. במדינה צעירה המורכבת מיהדות העולם נחוצה גם גישת בית הלל. הגישור, בהיבט החברתי, הוא תפיסת עולם כפי שהגדיר זאת הנשיא אהרון ברק "אדם לאדם-אדם", "הכל פתיר", זוהי פילוסופיית חיים אשר החוק והמשפט מעודדים מזה שנים. גישור, כמסלול הידברות, רצוי ואף מומלץ, בכל קונפליקט בין אם זה בין אדם לחברו ובין אם הוא בין גופים ציבוריים ואחרים, אין מניעה להחילו גם על הזרמים השונים ביהדות הן בארץ והן בתפוצות. "המחוקק הישראלי סבר-ובדין סבר-שמערכת משפטית של עם יש בה משום אחד מגילויי תרבותו המובהקים, דרכה מביאה החברה לכלל ביטוי השקפותיה על צדק ויושר, על דין ולפנים משורת הדין, על הזכות לפרטיות ועל החובה כלפי הצבור"⁴⁷.

7.3. הגישור בהלכה

"רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע. שנאמר 'אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע [=גישור]'"⁴⁸. "התלמוד רואה את משה רבנו, כמייצג את הדין, ואת אהרון הכהן כמגשר. משה היה אומר: "ייקוב הדין את ההר" [יש למצות את הדין]. אבל אהרון, אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחברו, שנאמר 'תורת אמת הייתה בפיהו, ועולה לא נמצא בשפתיו, בשלום מישור הלך אתי'⁴⁹. המדרש מרחיב במקום שהתלמוד מקצר: אהרון הכהן היה ראשון המגשרים, האמין שדרך הגישור ויישוב הסכסוך, דרך השלום, עדיפה לבני אנוש. אומר רש"י: "כיוון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין, היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן" דהיינו: אהרון היה נפגש עם הצדדים לפני הדיון המשפטי ומבקש למנוע מהם את הכאב והסבל המלווים את ההליך המשפטי. משמעות ה"שלום" כאן רחבה מיישוב הסכסוך גרידא, וכמו בהליך הגישור, משמעה שסיימו הצדדים את הסכסוך ביניהם מתוך שלום הדדי, בניגוד לתוצאותיו האופייניות של ההליך המשפטי, שבדרך כלל מגביה את חומות האיבה שבין הצדדים. (רשי שם). המשפט העברי, מעודד את הפשרה ליישוב סכסוכים על פי מודל המשלב חסד ומשפט, צדק ושלום. המשפט המקראי דוגל בפיצוי לקורבן יותר מאשר בענישה וגמול. המטרה - השכנת

⁴⁶ בג"צ 2232/03 פלוני נ' בית הדין הרבני האזורי ת"א יפו.

⁴⁷ אלכסנדר יורופולסקי, המשפט העברי – הרשות המחוקקת, סיכום מאוחד של כרכים א, ב, ג, עמ' 88 (ניעודי לנבחנים באוניברסיטת בר אילן) מבוסס על ספרו של פרופ' מנחם אלון המשפט העברי (1998).

⁴⁸ מסכת סנהדרין ו ע"ב

⁴⁹ (מלאכי ב, ו), (סנהדרין ו ע"ב)

שלום, שהיא עקרון יסוד ביהדות ומבטא שאיפה להגיע לפיוס וליחסים תקינים בין הבריות. וכמאמר חז"ל: "טוב להם לסכסוכים שיתיימו בדרך הלב ולא רק בדרך המוח"⁵⁰.

7.4. הגישור בחברה הישראלית

הליך הגישור בישראל מצוי בתאוצה מזה שנים וחולש על נושאים מרכזיים בחברה הישראלית. התפתחות הגישור במישור המעמד האישי, ארגוני עבודה, קהילה, עסקים וצרכנות מחד, מאידך במישור המעמד החברתי, בעניינים מהותיים כגון גירור ושאר סוגיות במעמד האישי, בעניינים אלה נותרו ב"צריך עיון" כאשר השיטה הינה על בסיס "כבוי שריפות" המבוסס על פתרונות נקודתיים. במישור המדיני, פוליטי, משפטי וגישורי לא נמצא העיתוי מאז קום המדינה לעסוק בסוגיות אלה ולהתוות מדיניות ברורה מה עושים ואיך עושים במצבים חריגים. ע"פ נתונים שהצטברו בין השנים 2015-2017 כ 25% מהתביעות הסתיימו בהסכמי גישור⁵¹. אומנם הגישור הפך להליך מקובל, בקרב ארגונים שונים, אשר הפנימו שאפשר למנוע הליך משפטי בחישובי עלות / תועלת, אך החברה בכללותה, טרם הפנימה שמוסד הגישור יכול לשמש ככתובת ראשונית לפתרון סכסוכים גם לעניינים מהותיים הנוגעים לארגונים ציבוריים. מאחר ומוסדות המדינה האמורים לשמש דוגמא מעדיפים את המסלול המשפטי על פני המסלול הגישורי, ביניהם הרבנות, אלה מפגינים את כוחם ועוצמתם מול האזרח "הקטן" שאין ביכולתו להתמודד עם בירוקרטיה הפוגעת בזכויותיו הבסיסיות ומוותר עליהן מראש. "מהפיכת רובינשטיין"⁵² לא חלחלה למוסדות בתי דין רבניים האמורים לעסוק בנושאי הליבה של היהדות וסוגיות מורכבות אשר הינם מנת חלקו של האזרח מן השורה, כגון, סוגית הנישואין בין בני זוג יהודים, לכל דבר ועניין, מאידך, מיישמת זאת בענייני גיטין. העובדה שהשורשים של בת הזוג, יהודייה כשרה, קשורים לזרם זה או אחר שאינו אורתודוקסי, אינה אמורה להשפיע אלא אם הוכח אחרת, לאור הנ"ל, עדיף לרבנות ליישם את מתודולוגיות הגישור.

7.5. הקונפליקט בין הזרמים

במכתב המלווה של הרב יצחק יוסף לרבני ישראל לנוהל רישום נישואין נאמר: "תפקידה של הרבנות הראשית לישראל, לעמוד על המשמר כחומר בצורה, מתוך כוונת ראש ובשיקול דעת, על כל ענייני רישומי הנישואין בישראל..."⁵³. מנקודת מבט אובייקטיבית של האדם הסביר, הרי שלכאורה, קיימת חומה בין העם לבין הרבנות, כביכול, אויבים משני צידי המתרס. ע"פ הנאמר השמירה על היהדות מופקדת בידיהם בלבד וכי עם ישראל בתולדותיו נשמר רק בזכות הרבנות!!! על כך יש לא מעט חולקים בקרב המנהיגות היהודית ואף המנהיגות האורתודוקסית. האמור לעיל תואם את עמדת העובדים והרבנים במשרדי הרבנות אך זאת בניגוד לעמדת המשרד לשירותי דת כפי שהיא באה לידי ביטוי ע"י מנהל האגף (נספח ג). האדם הסביר הקורא את הנוהל המעודכן של הרבנות ואת המכתבים המלווים, לפיו, ניתן להבין התנהגות נציגי הרבנות הממונים על פתיחת תיק נישואין, הם אלה המוציאים לפועל ואינם אמורים להתמודד עם מצבים חריגים לכאורה. אתוס הקונפליקט בין הזרמים לבין האורתודוקסים והפרט שביניהם. תפיסת קיום הדת בזרמים השונים, הפרשנויות השונות, למיטב הבנתם של הזרמים השונים כאמור. לכאורה, במצב הנתון, יש מקום לשלב דיסציפלינות מעולם הגישור, החל בניהול מו"מ על בסיס תיאוריית ה GTY, תוך כדי יישום מודל ABC⁵⁴ שלפיו הקונפליקט מתנהג כאילו היה ישות עצמאית, המתבצר בעמדותיו ונמנע מלהגיע לפתרון, יש לו דינמיקה פנימית משלו שמעצימה אותו. משולש, אשר הקשר בין

⁵⁰ מה במשפט, גישור, גיליון למורים בחט' הביניים וב"ס התיכונים, גיליון 6 ינואר 2007

⁵¹ אמיר שרף The Marker 26.8.18 - 1.6414375 <https://www.themarker.com/opinion/1.6414375>

⁵² השופט (בדימוס) מיכל רובינשטיין - שמש כיו"ר ועדת היגוי לקידום פרויקט המהוו"ת במערכת ב"מ ועמדה בר' הועדה לבחינת דרכים להגברת השימוש בגישור.

⁵³ הרבנות הראשית לישראל, נוהל רישום נישואין - מהדורה מעודכנת-תשרי תש"ף

⁵⁴ Albert Alisse, ABC Model, Adversity, Belief, Consequences

מודל ה- ABC הינו פרדיגמה של טיפולים קוגניטיביים, התנהגותיים המשמש לטיפול פסיכולוגיים, מתאים ליישומים שונים, וביניהם גישור לניתוח מודל התנהגות הצדדים (קורס גישור Elearning אלעד אורג).

A המחשבה, ל-B הרגש ל-C ההתנהגות מונע את האפשרות לבחון את סוגיית פתיחת תיק נישואין לזוג "מעורב". התגובה הרגשית והתנהגותית הינה המנגנון המאפשר לקונפליקט לתדלק את עצמו ולהנציח אותו. אתוס הקונפליקט, הנרטיב המתפתח בכל צד, האורתודוקסיה מצד א והרפורמי/קונסרבטיבי צד ב, ה "אני והאחר", כאשר כל צד מאמין ומפרש זאת כאיום על היהדות בכלל ועל העם היהודי היושב בציון בפרט. על כן, פתרון לסכסוך בין הזרם האורתודוקסי לבין "האחר" מקורו בחוסר רצון להבין את הנסיבות ההיסטוריות, החברתיות והתרבותיות של האחר. על אף אתוס הקונפליקט ניתן להגיע להבנות, בין השאר, באמצעות אמפתיה⁵⁵, להיכנס בנעליו של האחר, להבין את הצרכים והאינטרסים של הזרם האחר ולשם כך יש צורך בתקשורת בין הצדדים אך זו אמורה להיות תקשורת חיובית ולא תקשורת לעומתית. קארל רוג'רס הגדיר זאת כ"כוח ההקשבה"⁵⁶ של המגשר.

8. חופה וקידושין

8.1. נישואין ע"פ ההלכה

לאחר בדיקה והבנת הרקע על התנהגות הזרמים השונים ביהדות, ואופן שילוב הגישור בתהליך פתיחת תיק נישואין וגישור בין הזרמים נבחן את עמדת ההלכה בהליכי הטקס עצמו, למה הייתה הכוונה בטקס הקידושין במקור.

הקמת משפחה ע"פ דין תורה מבוססת על תפיסת "פרו ורבו"⁵⁶ בניגוד לתפיסת המשפחה בחברה המודרנית המבוססת על אהבה, חירות ושוויון. מצוות "פרו ורבו" יכולה להתקיים גם ללא מוסד המשפחה, קרי, גם ללא טקס נישואין וקידושין. ביהדות, הנחת היסוד בחברה תקינה, ע"פ ההלכה והמורשת היהודית, הפריה ורבייה מתקיימים במוסד המשפחה שקדם לה טקס נישואין וקידושין ע"פ דין תורה.

נישואין וקידושין ע"פ דין תורה, מהו **דין תורה**? ביהדות, בדיני אישות, נקבעו כללים שעל פיהם בני זוג (איש ואישה) יהודים יכולים להינשא ולהקים משפחה. להחלטת בני הזוג להתחתן אין שם במקרא: במקרא בעת מסירת הטבעת – נקרא "אירוסין", **טקס החופה** "נקרא ילקיחה". במקרא לא מופיע הביטוי "נישואין" כי אם "יקח" – **"כי יקח איש אשה"** (דברים כב, יג). במשנה – השלב הראשוני – "שידוכין" ובמסירת הטבעת נקרא "קידושין" והחופה נקראת "נישואין". קידושין, ע"פ דין תורה אפשריים **ע"פ 3 צורות קידושין** :

(1) בכסף, (2) בשטר, (3) בביאה: **בכסף** – הדרך המקובלת עד היום, לפיה נותן האיש טבעת אשר קנה בכסף ומקדש את האישה. **בשטר** – קידושי שטר, האיש מוסר לאישה בפני שני עדים מסמך ובו כתוב "הרי את מקודשת לי בשטר זה". **בביאה** – קידושי ביאה, כאשר אומר האיש "את מקודשת לי בביאה זו" ומתייחד עמה בפני עדים. אופציה זו, בביאה, על אף שע"פ דין תורה מותרים הקידושין, הרי שחז"ל אסרו זאת.

אם כך, **ע"פ דין תורה**, בחירת אחת משתי הדרכים מותרת לקידושין בין בני הזוג והתנאי היחיד הינו בפני **שני עדים כשרים**. ההלכה לא הבחינה בין יהודי השייך לזרם / קבוצה / שבט או כל תת קטגוריה אחרת ובוודאי לא נעשתה הבחנה בין הזרמים השונים בעם היהודי, כל עוד האמא יהודייה. התורה התייחסה ליהודי באשר הוא (הבחנה חדה בינו לבין הגוי). קרי, כל הנאמר מעבר לכך זו פרשנות סובייקטיבית אשר מקורה אינו בהלכה.

⁵⁵ סוזן האקלי "אמפתיה" Harvard's Program Negotiation ; רוג'ר פיישר "כוח הקשבה" (גישור יח' 5 גישור Elearning, אלעד אורג).
⁵⁶ יהודה איזנברג, **אישות ומשפחה**, משרד החינוך והתרבות ואוניברסיטת בר אילן, הוצאת מעלות תשנ"ח (1997), עמ' 17.

8.2. נישואין ע"פ הפסיקה

פס'ד קרן התנועה ליהדות מתקדמת בישראל נ' שר הדתות⁵⁷: "הכלל הגדול, שאיש לא חלק עליו ושמעולם לא פקפקו בו, הוא, שהמושג "דין תורה" כולל לא רק תורה שבכתב אלא את כל מכלול הדינים שבעולמה של הלכה, וכך נאמר מפי השופט זילברג המנוח (בג"צ 80/63 [17]). במהלך השנים, לא מעט פרשנויות נכתבו על כל חלקי מילה ו/או משפט בתנ"ך ובמשנה. תולדות ההיסטוריה של העם היהודי עמוסים בגישות ופרשנויות שונות בהתאם לזמן ולמקום, כאשר חלקם היו מבית שמאי "ייקוב הדין את ההר" פרשנות מחמירה, דווקנית ומצמצמת ביותר וחלקם בית הילל "לפנים משורת הדין" פרשנות המטיבה עם העם ומובילה לפשרה, לגישור ולשביל הזהב למען איחוד העם. הפרשנויות השונות הובילו לסדר דין חדש, לתחום עניין הקידושין, ונקבעו כללים כפי שהרבנות הראשית קבעה אותם כ"ראה וקדש" ואלה אושרו ע"י המחוקק. בהליך זה, נקבעה צורה אחת לעניין הקידושין: **קידושין בכסף + 2 עדים מקידושי שטר ואלה הקידושין הפורמליים במדינת ישראל**. מעבר לכך נוספו להליך הקידושין **תנאים מצטברים אשר מקורם בדרישת "דרבנן"**, מעבר לדרישה דין תורה שלפיה **קידושין בכסף** (1) מעשה הקידושין: בכסף = טבעת זהב (2) עדים-שני עדים כשרים ו- (3) אמירה "הרי את מקודשת לי בטבעת זו". כלומר זוג יהודי, באשר הוא, יכול להתחתן כדמו"י בהתקיים 3 התנאים האלה בלבד. המחוקק הישראלי, נתן גושפנקא לרבנות לדרישת "דרבנן" **רב מומחה מסדר קידושין** מטעם הרבנות הראשית בלבד. מכאן מקור הבעיה. דין תורה אינו דורש רב מומחה מטעם האורתודוקסיה. בפס'ד המוזכר לעיל: (אליבא דשופט ש' לוי): "הסדר רישום נישואין ועריכתם מעניינה של המדינה ומטובתו של הציבור הם, ומאחר שנושא זה מוסדר במערכת המשפטית לפי דיני ההלכה, טובת הציבור וטובת הנושא מחייבים, כי עניינים אלה ירוכזו בידי סמכות הלכתית אחת". (693-ו)..... "עם זאת, המינוי של פלוני כ"רשות רשמית" הוא מינוי חילוני, ולרישום עצמו אין כוח חייב; כל משמעותו היא לצרכים סטטיסטיים בלבד (712 ד-ה). ח. (אליבא דשופט ד' לוי):

(1) **דין התורה הוא אחד ויחיד** לציבור היהודי בישראל ולעם היהודי בתפוצותיו, ואין לקבל את הדעה, שיש שני פנים בדין זה (719 ג).

(2) **דין תורה אינו דין מדינת ישראל**; הוא חל ומחייב רק במקום ובהיקף שהמחוקק הישראלי תחם לו. אולם גם ככל שהשתלב בדין המדינה, חשוב ודרוש היה, כי תיקבע סמכות תורתית אחת, אשר תיתן תשובות וחוות-דעת בענייני הלכה לשואלים בעצתה, לרבות, במקרה הצורך, לרשויות השלטון כשהחוק מחייבן לכך, כמו בנסיבות דן (719 ו-ז).

(3) **פסיקתו של בג"צ**, לפיה "דין תורה" כולל לא רק את התורה שבכתב אלא כל אותו מכלול של הלכות האישיות המצויות בדיני ישראל, נוגעת לתפיסת יסוד בדיני נישואין וגירושין, וככזו נראית היא לחלק מן הציבור ואינה נראית לחלקו האחר, אולם בכך בלבד אין כדי להצדיק סטייה מההלכה מושרשת (722 א-ב).

הפסיקה, קבעה שאין עוררין על דין תורה, אך יש עוררין על הפרשנויות השונות בטענה שאלה ע"פ דין תורה. קרי, **רב אורתודוקסי אינו תנאי ע"פ ההלכה**, כמוהו כרב רפורמי או אחר, שהרי הרבנות הראשית הכירה בקידושין של העדה היהודית הקראית, מכוח הפסיקה, גם הם זרם שונה מהאורתודוקסיה. מכאן, שאין זה חשוב איך הישות נקראת כל עוד ישות זו עומדת בכללים שנקבעו בהלכה לענייני קידושין.

בפס'ד לעיל, נקבע להלן הציטוט: למעשה 'דין תורה' הנזכר בסעי' 2 לחוק השיפוט קיבל בפסיקת בית המשפט העליון, כאמור לעיל, פירוש כזה שדווקא עולה בקנה אחד עם תפיסתה של התנועה ליהדות מתקדמת בדיני נישואין..... אשר על כן העמדה האורתודוקסית הנוקשה שנדחתה מספר פעמים ע"י בית משפט נכבד זה בוודאי שאיננה יכולה לחסום דרכם של העותרים בבקשתם להיות מוכרים כ"רשות רשמית" (סעיף 6(1)(2) לעתירה).

⁵⁷ בג"צ 47/82 קרן התנועה ליהדות מתקדמת בישראל נ' שר הדתות (עמ' 664, 696).

9. פתיחת תיק נישואין

9.1. הפרוצדורה לפתיחת תיק נישואין

ברמה העקרונית תהליך פתיחת תיק טרום נישואין פשוט לכאורה. ע"פ נוהל הרבנות הראשית, יש לפתוח תיק לכל המוקדם שנה מראש ולכל המאוחר 45 יום לפני מועד הנישואין. במצב רגיל הזוג מגיע לפתיחת תיק 45 יום לפני המועד שנקבע לנישואין. פתיחת תיק, כאמור בנוהל, ניתנת לביצוע בכל משרדי הרבנות בארץ ללא קשר למקום המגורים. לצורך פתיחת התיק נדרשים בני הזוג להביא עמם: תעודות זהות, 2 עדים, כתובת ההורים והצהרת הזוג.

9.2. נוהל רישום הנישואין

9.2.1. הליכי רישום לנישואין

"על רושם הנישואין לפתוח תיק⁵⁸ לקבוע לו מספר סידורי, ולרכז בו את כל החומר השייך לבני הזוג הבאים להירשם לנישואין (ההצהרות, המסמכים, פסקי הדין, התמונות וכו'). אלא אם כן הרישום בפועל נעשה באופן ממוחשב, וכל המסמכים הנ"ל נשמרים בארכיב ממוחשב". הליכי הרישום לנישואין מתייחסים לזוגות קונבנציונאליים שנולדו בארץ ונתוני כתובת הוריהם במאגרי הרבנות, זהו המסלול הרגיל. הנוהל אכן מתייחס לגר/לגיורת אך נמנע מלהתייחס באופן חד וברור למקרים של יהודי/יה שולד/ה לסביבה רפורמית או קונסרבטיבית. ליהודייה אשר הוריה מחזיקים בכתובה רפורמית או קונסרבטיבית, ליהודייה אשר אמה הלכה לעולמה ואין לה אפשרות לאתר את הכתובה וסבתא לא הייתה בחיים כאשר נולדה ועוד מקרים חריגים מסוג זה. הנוהל אינו עונה על אותן סוגיות הקיימות בחברה הישראלית המורכבת מעולים ותיקים וחדשים, כאחד, שמכורח המציאות מקורם אינו בזרם האורתודוקסי.

בג"צ 47/82 התנועה המתקדמת: (אליבא דשופט ש' לוי): (1) "אין קיימת מניעה בדין למסירת טופסי נישואין לרבנים קונסרבטיביים או רפורמיים אך בשל כך שמשתייכים הם לזרמים אלה של היהדות, מאידך גיסא, רשאי המשיב להימנע מלמסור טפסים לרושמי נישואין, אם מלכתחילה יש לו יסוד להניח, שפעולתו עשויה לסבך זוגות הנישאים לפנייהם בבעיות לגבי תוקפם של הנישואין או בענייני איסור והיתר (715 ז-716 א).

על כן ע"פ דין תורה, אין מניעה לפתוח תיק ולהכין את הפרוצדורה לטקס הנישואין ואף לחתן אותם כדמו"י". אומנם נוהל הרבנות מקנה סמכות לרב הרושם נישואין לאמת את כל הפרטים ע"פ הרשום במרשם האוכלוסין בהוכחות נוספות אך אמות הפרטים אמור להתבצע באמצעים אובייקטיביים ובמאגרי מידע זמינים ולא ע"פ שיקול דעת סובייקטיבי בלבד, ללא התייעצות ו/או מעורבות בר סמכא במשרדו. מאידך רושם הנישואין ממלא אחר הוראות המשרד ע"פ הנהלים הפנימיים.

9.2.2. הליכי בירור יהדות

"אין לאשר תיק רווקות/פנוי או תיק נישואין מבלי לוודא את יהדותם של שני הצדדים" (הערת שוליים 58). לצורך בירור יהדות, הדרישה הינה הצגת הכתובה של הורי הזוג, בארץ או בחו"ל, ולעיתים הכתובה של הסבתא אף היא. הכתובה הקבילה ע"י הרבנות הינה הכתובה שנעשתה ע"י רב אורתודוקסי, אשר הוסמך ע"י הרבנות הרשאית. סעיף הלאום הרשום במרשם האוכלוסין אינו הוכחה ליהדותם של הזוג ואינו קביל על הרבנות. הליכי בירור יהדות

⁵⁸ הרבנות הראשית לישראל, נוהל רישום נישואין, הליך פתיחת תיק נישואין, פרק ג' סעי' 10; זיהוי בני הזוג הנרשמים לנישואין, פרק ג' סעי' 14; בירור היהדות, פרק ג' סעי' 17, מהדורה מעודכנת-תשרי תש"ף

המופיעים בנהלים הפנימיים של הרבנות מכתבים לעובד "ברחל ביתך הקטנה" עמידה בדרישות הנוהל. מאידך, אין בו פרק המנחה בעניין הליכי בירור יהדות למקרים של ספק יהדות. הגישה המקובלת הינה "יש ספק = אין ספק", קרי, ברגע שמתעורר ספק התוצאה אינו יהודי = גיור.

9.3. הפליה ואי שוויון

לזוג צעיר, שאין לו ניסיון, הכניסה למשרדי הרבנות מרתיעה ואף מפחידה, בין השאר, בגין סמיכות השלטים המצביעים על "נישואין" "גירושין" ו"שירותי קבורה". בדרך כלל, המפגש הראשוני מתקיים סמוך מאד למועד תאריך החתונה ואף בעיצומם של ההכנות הלוגיסטיות לחתונה. מאחר והזוג לא מעלה על דעת עצמו ספק ביהדותם, הם פועלים כמקובל בחברה הישראלית, חודש לפני חתונה נגשים לפתוח תיק נישואין מבחינתם זהו שלב פרוצדוראלי רגיל, אך מסתבר להם אחרת. במפגש הראשוני, שלעיתים הינו טלפוני, מודיעים לזוג שיש בעיה, בת זוג רפורמית או קונסרבטיבית אינה יהודייה - "לך תביא הוכחות", תשובה לקונית, באופן קר ומנוכר, אין שאלות, אין הסברים, "רוצים להתחתן – לא בבית ספרינו". תחושה תסכול של הפליה ואי שוויון⁵⁹, של חזרה על ההיסטוריה (Deja vu), על אף שהיו תקדימים "טענת אפליה נוספת בפי העותרים היא כי, רבה של העדה הקראית הוכר על-ידי שר הדתות כרשות רושמת לנישואין, מבלי שקיבל לכך כשירות מוקדמת מאת מועצת הרבנות הראשית. נראה, כי אכן כך הוא מצב הדברים, אך בעיית העדה הקראית היא כה קשה וסבוכה, והשוני בינה לבין זרמים יהודיים אחרים הוא כה מהותי ויסודי, עד שאין להקיש הימנה לאלה. ואף בית-משפט זה כבר נתן דעתו לכל אלה" (הערת שוליים 59). הרבנות הכירה בעדה האתיופית ובעדת "בני ישראל" (הודו) ואף הגמישה את הליכי הנישואין בעדות אלה ללא הוכחת יהדות (ראה נוהל רישום נישואין). על כן, בולט החוסר שוויון כאשר מדובר בזרם הרפורמי הגדול ביהדות ובזרם הקונסרבטיבי. על אף שלעדות אלה מנהגים שונים הרחוקים ממנהגי ההלכה שבזרם האורתודוקסי הרי שהן זכו להכרה ויצרו תקדים ואילו הזרמים עדיין מופלים.

9.4. ממצאי סקר קבוצת מדגם

בוצע סקר בקרב קבוצת מדגם המונה 10 איש, זוגות נישואים חרדים, ישראלים אמריקאים, תושבי מדינת ישראל המתגוררים בירושלים ועובדים בת"א. לקבוצה זו נמסר שאלון מובנה (נספח א) אשר ממצאיו רוכזו ומוצגים כאן להלן (ש=שאלה/ת=תשובה).

תשובות הנסקרים:

1. ש : האם אתה מודע לבעיה של זוג "מעורב" המבקש לפתוח תיק ברבנות ?
ת : 3 משתתפים ענו : כן. משתתף אחד ענה : לא
2. ש : האם היה לך ניסיון, אישי או אחר, בנושא נישואין במדינת ישראל בין הרפורמים לבין עצמם, האם הנישואין בוצעו ע"י הרבנות האורתודוקסית ?
ת : משתתף מס' 1 ענה : כן - ניסיון אישי נישואין בין רפורמים בארץ (שני הצדדים רפורמים). משתתף מס' 4 : כן (ללא פירוט). משתתפים מס' 2, 3 ענו : לא
3. ש : סליחה על השאלה.. האם אתה נחשב כשייך לאחד הזרמים מתוקף עלייתך לארץ או מסיבה אחרת?
ת : משתתף מס' 1 ו-2 ענו : לא. משתתף מס' 3 ענה : כן אורתודוקסי. משתתף מס' 4 ענה : אני לא אורתודוקסי
4. ש : האם אתה יודע מהי עמדת ההלכה לגבי נישואין של אורתודוקס עם רפורמית ?

⁵⁹ נתנאל פישר, אתגר הגיור בישראל, ניתוח מדיניות והמלצות, המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 103, יולי 2015.

- ת : מס' 1 ענה :** אין בעיה הלכתית לשני יהודים להתחתן כדמו"י, הבעיה היחידה היא ביורוקרטית (בישראל). משתתף מס' 4 ענה : כן, נישואים ברבנות משתתפים מס' 2, 3 ענו : לא
5. **ש :** האם אתה יודע מהי עמדת ההלכה לגבי נישואין של אורתודוקס עם קונסרבטיבית ?
ת : משתתף מס' 1 ענה : כנ"ל. משתתף מס' מס' 4 : כנ"ל. מניח שכן, ע"י מכון או רב המוסמך לדבר. משתתפים מס' 2, 3 ענו : לא
6. **ש :** האם יש לך דוגמא של פוסקים מרכזיים ברבנות היהודית ביחס לגישור בין הזרם האורתודוקסי לבין הזרם הרפורמי או הקונסרבטיבי ?
ת : משתתף מס' 1 : אין לי ידע בנושא. משתתף מס' 3 : הרב דרוקמן. משתתף מס' 4 : הרב ריסקין. משתתף מס' 2 ענה : לא
7. **ש :** האם היה לך ניסיון אישי או סייעת למשהו שנתקל בבעיה זו - של נישואין בארץ עם בן/בת זוג מזרם אחר (רפורמי או קונסרבטיבי) או ששני בני הזוג מאותו זרם - האם אתה יכול לספר מה היו הקשיים בפתיחת תיק נישואין ומי הרב שעשה את טקס החופה (האם נציג הרבנות או אחר).
ת : מס' 1 : הרבנות הראשית סרבה לקבל מסמכים מקהילה רפורמית בארה"ב המעידה על הכלה כיהודיה וריוקה. הטקס התבצע ע"י רב שלא מטעם הרבנות. בנוסף גם צוהר סרבו לעזור בעריכת החופה.
ת : מס' 2 : "זוג שהאשה נולדה בארה"ב ומוכרת כרפורמית, ברבנות סרבו להכיר בה כיהודיה, בקשו שתביא הוכחה על יהדותה, כתובה של הסבתא שאינה בחיים".
ת : מס' 3 ענה : לא. מס' 4 : ללא ניסיון רלוונטי.
8. **ש :** מה דעתך האישית על עמדתם של האורתודוקסים במדינת ישראל לגבי שלילת יהדותם של רפורמים או קונסרבטיבים – האם זה מוצדק?
ת : מס' 1 : אין שום הצדקה בעמדתם. ענייני יהדות העולם (קונסרבטיבים / רפורמים וכו') לא צריכים להיקבע / להיות מושפע מדעותיהם של הפוסקים האורתודוקסים הישראלים. אף אחד לא מינה אותם לייצוג היהדות בכללותה".
ת : מס' 2 : "לדעתי זה לא מוצדק כלל, דינם צריך להיות כדינם של כל יהודי במדינת ישראל ואין להקשות עליהם כלל, גם יהודי התפוצות".
ת : מס' 3 : לא מוצדק. יש הרבה אספקטים של יהדות מהעולם גדול גם אורתודוקסים גם הרפורמים וגם הקונסרבטיבים יהודים וצרים לקבל את כולם ולמצוא דרך לאפשר לכולם לחיות ביחד.
ת : מס' 4 : לא ראוי. יהדות עוברת מצד האם, זו עמדת.
9. **ש :** מה הם הקשיים הפורמאליים והבלתי פורמאליים, הפרוצדוראליים ואחרים במימוש פתיחת תיק נישואין של זוג "מעורב" לרבות בן/בת זוג ישראלי/ת עם בן/בת זוג אמריקאי/ת (או מדינה אחרת) במדינת ישראל?
ת : מס' 1 : הוכחת יהדות, הכרה במסמכים של קהילות זרות המנסות לענות "אנטי" כללי של הרבנים בארץ וחוסר נכונות לעזור לזוג בתהליך.
ת : מס' 2 : הקשיים הם : (1) אי הכרה במסמכים שמגיעים מכח רבנויות שונות בחו"ל.
(2) פתיחת תיק – בקשות מסמכי לא ראלית של אנשים שאין לנו דרך לקבל מהם (נפטרו או גם בחו"ל).
ת : מס' 3 : הכרה ביהדות, פתיחת תיק ברבנות.
ת : מס' 4 : התערבות הרבנות
10. **ש :** האם לדעתך בארה"ב או קנדה או אירופה – המצב שונה ?
ת : מס' 1 : כן. להבנתי – ובתור אחד שהוריו התחתנו בארה"ב כשאבא שלי גר – כל קהילה עורכת ומנהלת את הטקסים / חופות של דיני אותה הקהילה. יש נכונות לעזור ולמצוא פתרון גם לבעיות הלכתיות מהותיות, ההיפך הגמור ממה שקורה בארץ.
ת : מס' 2 : כן, בחו"ל המצב שונה לחלוטין, לא מבקשים על זוג מעורב להינשא. (שאין דרישה להוכחה).
ת : מס' 3 : כן. שם אין בעיה של חתונה.
ת : מס' 4 : כן נישואים אזרחיים.

9.5. הגורמים לנישואין אזרחיים

אתוס הקונפליקט, האני האורתודוקסי וה "אחר" שאינו אורתודוקסי, מאופיין בתפיסות מוחלטות של "שחור ולבן", האחר לא קיים, האתוס מעצים את הקונפליקט. הפסיכולוג אלברט אליס (הערת שוליים 54) מתאר את הקשר בין האירועים החיצוניים לבין הפרשנות המחשבתית שלהם לבין התגובות הרגשיות וההתנהגויות. לאור התגובה והחוסר אכפתיות של המוסד הפורמאלי לנישואין במדינה, הזוג מוצא את עצמו, חודש לפני החתונה ללא רב מקדש. הדילמה בין המצוי לבין הרצוי, איך עליהם להסביר זאת להוריהם היהודיים בכל רמ"ח אבריהם. האם מישוהו מעלה על הדעת שבשלב מסוים הילדים יצטרכו להתמודד עם סוגיה ש"משהו" החליט שזו בעיה!! הגורמים האמורים לטפל במסגרת תפקידים אינם עושים זאת. ניסיונות לבדיקת סוגיה זו, בקרב גורמים שונים, מצביעים על מס' אפשרויות כגון: נישואין אזרחיים, נישואין רפורמים, נישואין קונסרבטיבים, נישואין חילוניים ועוד. נשאלת השאלה מדוע על הזוג היהודי להיכנס למשהו שעליו לא חשב ולא התכוון!! הזוג, מעוניין להיות כמו כולם, טקס נישואין ברוח המסורת, חתונה כדמו"י, מאידך הרשות לא מאפשרת לו ואף לא מציעה פתרון אחר. בסופו של דבר גורם הזמן מכריע לרוב לרעתו כאשר ברירת המחדל הינה חתונה אזרחית. בעיית הזוג, לעיתים הינה "ננו בעיה", חריג שבחריגים, סוגייה פרטית שאילו הייתה מגיעה לבג"צ לא היה ספק בדרישה הבסיסית לבדוק באופן יסודי האם יש מקום לטענה של ספק יהודי. הבעיה הקטנה הפכה לבעיה שורשית בין הזרמים, והעמיקה את הפערים ביניהם אף יותר. התופעה של בריחת הזוגות לשדות אחרים, לנישואין אזרחיים, הפכה ל "מאקרו בעיה" של חלק מהזוגות במדינת ישראל ולא דווקא מטעמים אלה. מחלוקת נצחית בסוגיית הפרדת דת ומדינה. מחלוקת אשר מלווה את העם היהודי והציוני מזה עשרות שנים ולא נמצא מחוקק אשר יתעלה מעל המחלוקות הפוליטיות וייתן את הדעת לבעיות הקטנות שהופכות לגדולות ופוגעות במרקם החברתי.

אליבא דשופט א' גולדברג : (1) "כשמוכנסת מחלוקת ציבורית, ובכלל זה המחלוקת על "דת ומדינה", אל תוך שערי בג"צ, מצטמצמת היא לגרעינה ולהיבטיה המשפטיים בלבד, הן בהצבת גדרו של הדיון והן לדרך פתרונו. לא על בית המשפט להכריע בין אמונות, ואין זירתו של בית המשפט הזירה הראויה לבירורן של אידיאות והשקפות עולם, ככל שהן חורגות מבסיסן המשפטי (721 ג-ד). (2) השאלה המשפטית ה"צרה" העומדת בבסיסה של העתירה, היא, מהו "דין תורה", שעל פיו ייערכו בישראל נישואין וגירושין (הערת שוליים 59 עמ' 666). אין הכוונה בסוגיה הנדונה בסטייה מההלכה המושרשת של "מהו יהודי", אלא בטיפול יסודי במסלולים חריגים לבחינת אמיתות הדברים בטרם נקבעות עמדות לא מוכחות. ניתן ללמוד על אופן התנהלות המערכת באמצעות בחינת הליכים באירוע אמיתי המתואר להלן.

10. תיאור מקרה אמיתי עכשווי - פתיחת תיק נישואין

10.1. רקע

המתואר להלן מבוסס על **מקרה אמיתי** שהחל בפניה לפתיחת תיק נישואין בארגון צוהר, בספטמבר 2018 וסיומו ב-מרץ 2020. מתוארים להלן השלבים הביורוקרטיים והקשיים בתחנות השונות והרצון הוולונטרי של הכותבת (להלן "בתפקיד המגשרת") לבחון את המצב ולהבין את הסיבות והגורמים של הממסד לדחות את הזוג בתשובה שלילית. הליך זה היה הטריגר לנסות ולהבין מהם הגורמים לתשובה השלילית, ועל אילו מקורות הם נסמכים. מעבר לכך, לבחון באיזו מידה יש סמכות לפקיד ברבנות לשלול את זכותו של הפרט בקיום מצוות הקידושין כדמו"י, מי אכן הסמיך גורם זה או אחר לקבוע ע"פ שרירות לב ושיקול דעת מוטעה שה"אחר" אינו יהודי. שאלות רבות נותרו ללא תשובה. הפקיד מגובה בנהלי עבודה, ואינו מתאמץ להבין ולאמת את המסמכים שלפניו. כל עוד לא נאמר אחרת, ואין נהלים במשרד המגדירים פתרון למקרים חריגים, על אף שאינם חריגים. אך נניח שע"פ

שיקול דעתו יש "ספק יהודי" האם יש צדק בהתנהגות זו. מסתבר שלא מעט חוסר צדק נעשה עם זוגות אלה. לא ניתן להבין את הרציונל שבהרחקת הזוגות בידועין שהפתרון הינו נישואין מסוג אחר, בהנחה, שלא הרבנות ולא המדינה מעוניינת בכך. האירוע להלן מדבר בעד עצמו.

תיאור האירוע : זוג תל אביבי, ישראלי (נולד בארץ) ועולה חדשה, יהודייה נולדה בארה"ב, תושבת ואזרחית מדינת ישראל. הזוג מבקש להינשא וקובע תאריך לנישואין ב-1.1.2019. **להלן "מסע הייסורים" לפתיחת תיק נישואין :** התהליך המתואר נוהל וטופל במלואו ע"י כותבת עבודה זו (להלן "המגשרת"). השלבים המתוארים להלן הינן ע"פ סדר כרונולוגי כפי שהיו.

10.2. שלב א : טקס נישואין ראשון - נישואין אזרחיים

ב – 13.9.2018 מתקיים טקס נישואין אזרחיים בארה"ב כמתחייב ע"פ חוק בהיותה אזרחית אמריקאית. החתונה התקיימה Dennis Town, Cape Cod, Massachusetts. הטקס התקיים ע"י ראש העיר (אישה) ובסיומו נמסרה במקום תעודת נישואין.

10.3. שלב ב : שלילת האפשרות לפתיחת תיק נישואין

ב 17.12.2018 הזוג יוצר קשר טלפוני עם מחלקת תיקי נישואין בארגון צוהר ומבקש לפתוח תיק נישואין וכן מבקש רב לחתונה שנקבעה ל 1.1.19. הזוג התבקש להעביר אליהם מסמכים. הזוג מעביר מסמכי משרד הפנים : ת.ז., תעודת עולה, תעודת רווקות (רשום לאום -יהודי) וכן מסמכים מחו"ל : תעודת לידה (אפוסטיל) ממדינת Missouri מייל מרב חב"ד Chabad Center in Dallas, הצהרה מ"רב-אישה" Central Reform Congregation מ St Louis מדינת Missouri וכן כתובה של ההורים. לאחר קבלת המסמכים, התשובה הטלפונית לזוג הייתה : מסמכים אלה אינם מספקים עליכם להביא, בנוסף, מסמכים להוכחת יהדות, מכתב מרב חב"ד שמכיר את בת הזוג, כתובה של ההורים שחתומה ע"י רב אורתודוקסי או כתובה של הסבתא. הזוג אובד עצות, אין הכוונה למי עליהם לפנות ומה לעשות, לא הייתה יוזמה להזמין את הזוג להיכרות, לנסות להבין האם בכלל צריך את המסמכים, האם יש אפשרות לבדיקה יסודית באמצעות המשרדים של הרבנות. לא מעט שאלות נותרו פתוחות. התשובה של ארגון צוהר הייתה לכו להביא מסמך הוכחת יהדות. ארגון צוהר, כזרוע הרבנות, אמור לסייע לצעירים - בפועל הקשו עליהם עוד יותר. התיק באופן פורמאלי לא נפתח והזוג "הלך לדרכו" עם תסכול רב מהמערכת. בינתיים ההכנות לחתונה בעיצומן, 100 מוזמנים כבר אשרו הגעתם מחו"ל, לחץ אדיר, בו זמנית, עוגמת נפש, שבוע לפני חתונה שאלה הוזמנו כ 300 איש - ורב מקדש טרם נמצא.

10.4. שלב ג : טקס נישואין שני - ללא מעורבות הרבנות

באמצעות המגשרת נמצא, מס' ימים לפני החתונה, "צדיק" שהציל את המצב, רב אורתודוקסי, אשר שמע את הסיפור, תשאל את הורי הצדדים, התגייס לעזרה ואכן הוא זה שניהל את החופה כדמו"י. ב 1.1.19 התקיימה החתונה בת"א, בטקס דתי כדמו"י בנוכחות 300 איש ובהתאם לכל הכללים הנדרשים כמתבקש. בהסכמת בני הזוג ובתיאום עם הרב והמגשרת, סוכם כי הרב ישמור את הכתובה עד אשר המגשרת תפתור סוגייה זו במשרדי הרבנות. הטיפול בעניין היה עקרוני, מאחר והמגשרת סייעה בעבר למצבים אלה ואחרים בהם הבירוקרטיה נצחה והזוג התחתן אזרחית ובכך זה נגמר. אך הפעם, החליטה, המגשרת, שלא מוותרים למסד אלא להוכיח שבלא מעט מקרים נעשה אי צדק "סתמי" ושרירותי, על בסיס דעות קדומות - מי שמגיע מארה"ב והוא רפורמי או קונסרבטיבי אזי אינו יהודי. קביעה זו, לצערנו חלה על יהודיות ישראליות ממדינות שונות.

10.5. שלב ד : בירור יהדות - ישראל / ארה"ב

תאריך	ארגון	שלבים בהליך
1.1.19	עמותת עתים ⁶⁰	יצירת קשר עם העמותה. התכתבות ענפה בין המגשרת לבין ארגון עתים הטוען שאין ברירה אלא להביא הוכחת יהדות או לחלופין גיור.
1.2.19	המגשרת	- איסוף מידע על עץ השורשים של המשפחה לרבות שמות משפחה רחוקה. - אתור מצבות הדודים והסבתות באתר בית העלמין של מיסורי (מדינת הלידה) אך הסתבר שהשושלת המשפחתית מקורה במסצ'וסט. - איתור אתר בית העלמין וצילום מצבות בני המשפחה שהיו בכיתוב עברית.
16.3.19	עמותת עתים	המגשרת מעבירה את המידע: שמות, צילומים, לינקים לעמותת עתים ומבקשת סיוע.
15.4.19	עמותת עתים	חיפוש שורשים במאגרי מידע זמינים. התשובה הייתה קבלת נתונים מדויקים: עץ שורשים וטבלאות נתונים עם שמות מדויקים ותאריכי לידה ופטירה של המשפחה, מס' דורות אחורה. הסתבר ע"פ הנתונים לא רק שמקור הכלה יהודייה כשרה אלא אף משושלת רבנים אורתודוקסים. עמותת עתים המליצה לפנות לבית הדין הרבני בבוסטון עם המידע לצורך בירור יהדות ורק הם יוכלו לסייע.
יולי 2019	ב"ד הרבני בבוסטון	פניות באמצעות האתר לבית הדין בבוסטון, ניסיון להשיגם טלפונים - ללא תגובה. לא ניתן היה לקבל מידע איך מגיעים אליהם אפילו באמצעות שליחים ישראלים בבוסטון.
12.9.19	טיסה לבוסטון	הגעה לבוסטון עם הזוג הצעיר. המטרה להיפגש עם גורם כלשהו מבית הדין הרבני.
26.9.19	ב"ד הרבני בבוסטון	יום ב' המגשרת מגיעה לבית הדין ללא תיאום (בלעדי הזוג) המשרדים סגורים. כעבור חצי שעה של המתנה בחוץ מגיעה במקרה עובדת בבית הדין, לקחת משהו..אכן, "נס", בקשתי לקשר אותי טלפונית עם <u>רב בית הדין</u>, אכן עשתה זאת ובמקום קבענו פגישה ליום המחרת.
27.9.19	ב"ד הרבני בבוסטון	יום ג' הפגישה התקיימה בנוכחות שני רבנים, תיק המסמכים שאספתי והבאתי עמי מהארץ, הוצג בפניהם. רב אחד, לומד את התיק והשני שואל שאלות. המגשרת ספרה את השתלשלות האירוע (הן על הטקס הדתי והן על הטקס האזרחי) וכן שהזוג הגיע לבוסטון ונמצא בבית הנופש ב Cape Cod - המגשרת ספרה, במעמד זה, שהיא כותבת <u>סמינריון בנושא גישור</u> בעניין זה, ואף הוצג תקציר נושא הסמינריון באנגלית. תגובתם הייתה חיובית, להפתעתי, טענו שמקרים אלה מוכרים להם. - הרבנים בקשו לשוחח עם החתן והכלה ועם אבי הכלה, השיחה התקיימה במקום, שאלו את החתן ואת האב שאלות רבות. הסתבר שהרבנים מכירים את הרב שקידש את ההורים (הורי הכלה) על אף שמדובר במדינות שונות. לאחר בדיקת הנתונים הרבנים בקשו לראות את הזוג <u>ביום ה'</u> (ביום בו מתקיים דיון הנהלת בית הדין הרבני). יום ה' – המגשרת מגיעה עם הזוג, הישיבה מתקיימת <u>במעמד 3 רבנים</u>, היושבים על במה, הזוג לפניהם, המגשרת צופה מהצד. הרבנים שאלו את בת הזוג ולאחר מכן את הבן זוג - האמת הייתה לפניהם (המעמד היה זהה לשופטים בבית משפט), כעבור כחצי שעה הזוג קבל את <u>ברכת בית הדין בהכרזים "הגב' יהודייה כשרה"</u> ומכתב בירור יהדות יישלח אליכם במייל. (השמחה הייתה עצומה. החזרה לארץ תוכננה מיד אחרי).
29.8.19	ב"ד הרבני בבוסטון	יש לציין שהתגייסותם המהירה של בית הדין לטיפול בנושא הייתה מעל המצופה, ההרגשה הייתה אדירה, בסופו של דבר הצדק מנצח. למגשרת לא היה ספק שאין מקום לדרישה לגיור של הגורמים בארץ.
12/2019	ב"ד בוסטון	התקבל מייל בצירוף מסמך אישור בירור יהדות.

⁶⁰ עמותת עתים - נוסדה ב 2002 בירושלים, ע"י הרב ד"ר שאול פרבר, אמריקאי שעלה לארץ וחווה את המפגש בין החברה הישראלית האורתודוקסית לבין העולים החדשים המגיעים בארה"ב. בין מטרות העמותה, סיוע בהליכי רישום נישואין ופתיחת תיק נישואין.

10.6. שלב ה' : ניסיון שני לפתיחת תיק נישואין – חזרה לארגון צוהר

- **פברואר 2020 - פנייה חוזרת למחלקת נישואין בארגון צוהר.** הפעם המגשרת היא זו שמתווכת בין הזוג לארגון. המגשרת ספרה על כל התהליך כולל טקס הנישואין הדתי שהתקיים ב 1.1.19 ובנוסף מציינת המגשרת שהכלה בהריון מתקדם. תגובתם הייתה להעביר חזרה את כל המסמכים ע"מ לפתוח תיק נישואין. על אף העובדה שהתקיים טקס נישואין אזרחי ודתי, ועל אף העובדה שהגב' בהריון מתקדם, הדבר לא מנע מהם לדרוש **ביצוע כל התהליך מחדש** "כאילו מדובר ברווקים" מן השורה. פעלנו ע"פ כל השלבים שהוכתבו לנו:
 - המסמכים נשלחו במייל לבקשת פתיחת תיק בצרף כל המסמכים לרבות מסמך בירור יהדות מבית הדין הרבני בבוסטון.
 - תשלום עבור שתי אגרות (הרבנות + צוהר).
 - תיק נישואין "נפתח": נקבעו מועדים: הדרכת כלה, מקווה, טקס החופה.
 - הזוג קיבל מסמכים וכתובה לטקס החופה המתוכנן.

10.7. שלב ו' : טקס נישואין שלישי - ע"י רב מארגון צוהר

במרץ 2020, סגר על מדינת ישראל, בעקבות משבר "הקורונה", המגשרת החליטה ומודיעה לארגון צוהר לא מבטלים ולא דוחים את המועד, אלא הטקס יתקיים במועדו כפי שנקבע, המקום יהיה בביתו הפרטי של הזוג עם עדים בכפוף לכללים המוכתבים ע"י משרד הבריאות. טקס חופה וקידושין התקיים במועדו, **ע"י רב מצוהר**, בסיומו הרב חותם על המסמכים ועל הכתובה. העתקי המסמכים נשלחו לארגון צוהר לקבלת תעודת נישואין.

11. מסקנות

האירוע לעיל מתאר את האבסורד הקיים בארגון אשר תפקידו ומטרתו לתת שירותי דת לאזרח. נשאלת השאלה כמה זוגות בארץ מוכנים לעבור את המשבר המתואר לעיל מעבר להשקעה של זמן וכסף. האם הייתה הצדקה לעבור מסלול כל כך מייגע, איזה אינטרס יש לזוג, אשר מדינתו מתעלמת מזכויותיו הטבעיות והבסיסיות, לקבל תעודת נישואין אורתודוקסית. התהליך הנ"ל חשף את ההתנהלות הכושלת של המשרדים המופקדים על ענייני הפרט. בכל התהליך הנ"ל לא הייתה, ולו פעם אחת, יוזמה ורצון, של נציג הרבנות, לבחון את המצב מקרוב. עמותת עתים שאכן מכירה את הבעיה מקרוב, אכן סייעה באיתור מידע, אך גם היא החזירה אותנו לבית דין הרבני ואפילו לא בארץ. הערך המוסף של העמותה היה בהכוונה מדויקת לבית הדין בבוסטון. השאלה הייתה אם אכן הכתובת לבדיקה הינה באמצעות הסניפים של הרבנות בחו"ל, מדוע מחלקת הנישואין בבית הדין בארץ לא ידעה או לא חשפה את המידע הרי אפשר היה להעביר דרכם את המסמכים שהתקבלו ולחסוך לצדדים הגעה לארה"ב. האמצעים הטכנולוגיים מאפשרים למשרדים אלה לקבל מידע מדויק על יהדותו של מי שנולד במדינה נאורה. המשרד יכול היה לבצע את אותו מהלך שהפרט עשה באופן פרטי ועצמאי ובעלויות גבוהות.

מקרים אלה צריכים להאדיר שינה בקרב הרבנים הראשיים, המתלוננים על התבוללות, מעבר לתעודות עניות למדינה היהודים אשר השלימה להפליה והעדפת זרם יהודי אחד על פני האחר. על הרבנות הראשית והרבנים המובילים לתת את הדעת, על החלטות שרירותיות בנידוי יהודי באשר הוא יהודי. אל לנו לבקר את העמים העושים זאת לנו בתפוצות שהרי אנו לא יותר טובים מהם. על מדינת היהודים, לרבות הרבנות הראשית, לחשוב על עתידו של העם היהודי ולא רק על עתידם הפוליטי. בבית המשפט נשמר הכלל **"המוציא מחברו - עליו הראיה"** גם כאן, מאחר והרבנות קבעה **"ספק יהודי"** הרי שעליה נטל ההוכחה.

11.1. סיכום ממצאי המחקר

דוח מבקר המדינה ב-2011 אישר ממצאים כי אכן "המועצות הדתיות פועלות באופן שונה זו מזו – הן במסגרת ההליך והן בדרישות שהן מציבות לנרשמים לנישואין במסגרת בדיקת מצבם האישי: יש המקלות עם בני הזוג ויש המחמירות מעבר לנדרש בנוהל. ליקויים אלה עלולים לפגוע בתוקף הנישואין ובעקרון השוויון בין הנרשמים לנישואין במועצות הדתיות השונות" (הערת שוליים 17).

הנאמר לעיל תקף גם במרץ 2020 והוא אכן משקף את "החוויה". הרבנות שהינה יחידת סמך של משרד המשפטים, זרוע האמורה לשמור על החוק ועל השוויון, אינה מיישמת זאת. העדר נהלים המצביעים על אופן הטיפול במקרים שאינם במסלול הקונבנציונאלי, על אף שלעתים אין המקרה חריג כפי שמתואר לעיל. העובדה שאכן כל אחד היושב במועצה דתית מחליט וחורף את דינו של האזרח, כלאחר יד, זו תופעה שיש לטפל בה ברמה השורשית, לא רק שפגעו בזוג בקביעה שאינו יהודי אלא בילדיו ובדורות הבאים. ארגון עסקי, פרטי כציבורי, לא היה מאפשר לעובדיו להתנהל באופן חובבני, ללא בקרה, לשם כך נוצרו נהלי עבודה, ובמצבים של סטיה מהכלל נקבעים כללים מוגדרים אותם אוכפים, כפי שהחוק מגדיר את הכלל ואת החריג שבכלל. במצבים אלה על נציגי המועצה הדתית היה לפנות להנהלת בית דין, בטרם קביעתו. במקרה של הזוג המתואר לעיל, מלכתחילה היה ברור שאין ספק ביהדותה. הבקשות החוזרות שלהם לבדוק את המסמכים המאומתים ע"י נוטריון לא הועילו. אין ספק שניתן היה לחסוך את התהליך המייגע המתואר לעיל. מעבר לכך, מסתבר שאפילו, בפרוצדורות הדורשות התאמה למצב שאינו מסלול רווקים, אין מידע, הנציג המטפל בתיק דרש ביצוע תהליך החופה "ע"פ הספר", על אף המידע שעמד לרשותם (טקס אזרחי וטקס דתי ראשון, הכלה בהריון מתקדם) – התעלמות מוחלטת מהמצב פועלים ע"פ הכללים. על אף זאת, לא הייתה ברירה, אלא להישאר ממוקד מטרה, "לבלוע את הגלולה" ולמלא אחר הוראותיהם.

11.2. יישום ממצאי המחקר

כיוונים בעיצוב תפקיד המגשר⁶¹

11.3. מינוי מגשר מטעם הרבנות

מינוי מגשר מטעם הרבנות אשר תפקידו יהיה להקים ועדת היגוי המורכבת משלושת הזרמים וביחד אתם להגדיר מטרות ויעדים ע"פ התוכנית להלן. הנחת היסוד, קרי, "המנדט" שינתן למגשר יהיה להגיע להסכם מקובל על

⁶¹ עומר שפירא, מיישבי סכסוכים, דילמות ואתגרים לקראת 2020, מצגת מה-10.12.19, הפקולטה למשפטים קרית אונו.

הצדדים, הסכם הכולל המלצות לייעול ושיפור המצב הקיים תוך ניצול המשאבים הקיימים, **מכוח סעי' 79 לח' ב"מ, ומכוח התקנות** הקיימות בענייני גישור וזאת ללא שינויים או זעזועים במערכת הקיימת.

11.4. תפקידי המגשר

11.4.1. הכנה

(1) נייר מטה המגדיר: הקמת ועדת היגוי, תוכנית עבודת הועדה כולל יעדים, מטרות ולו"ז. (2) קביעת פגישות נפרדות עם כל זרם בנפרד להצגת נייר המטה. בפגישה יציג המגשר את הרעיון ברמה העקרונית, ויבקש השתתפותם בוועדת היגוי להתנעת הפעילות. במעמד זה, יבקש המגשר למנות נציגי פורמאלי עם כתב מינוי אשר העתקו יועבר אליו. (3) לאחר קבלת 3 כתבי מינוי של נציגי הזרמים, יכריז המגשר על הקמת ועדת היגוי ויודיע על מועד התכנסותה. (4) הכנות לוגיסטיות. המגשר יכין את חדר הדיונים למפגשי הועדה. חדר דיונים בסביבה נעימה וניטרלית, הכולל אביזרים לוח, מרקרים בצבעים, מחשב, מקרן, שתייה חמה וקרה וכן כיבוד קל.

11.4.2. פתיחה

פתיחת תהליך הגישור: (1) הצגת תפקיד המגשר, אופן ניהול המפגשים ותיאום ציפיות. (2) הצדדים והמגשר יחתמו על הסכם שיתוף פעולה. (3) המגשר יבצע סקירת מצב קיים תוך יישום כללי ניהול מו"מ, באמצעות גישור על בסיס המתודולוגיה של GTY. המטרתה להביא את הצדדים לנטישת המו"מ התחרותי והעמדותי לטובת מו"מ משותף, ידאג להבנות ביניהם תוך התחשבות בדרישות, ברצונות ובאינטרסים של כל צד.

11.4.3. הצגת המחלוקת ע"י הצדדים

(1) המגשר יציג את הנקודות השנויות במחלוקת בעניין פתיחת תיק נישואין על בסיס האמור לעיל. (2) הצדדים יציגו, כל אחד בנפרד, איך הם מתמודדים במצב הקיים בסוגיה זו. (3) המגשר ישקף את הנאמר ע"י כל אחד, כאשר בשלב השיקוף ישרטט טבלה, על הלוח, יישקף וימקד את הבעיה בנקודות. (4) המגשר ירשום את נקודות המחלוקת בעמודה המייצגת את הזרם. (5) המגשר יוודא עם הנוכחים ויאמת את הכתוב על הלוח. אלה הן הנקודות בסיס למו"מ, המגשר "יחלץ" את הנקודה המרכזית השנויה במחלוקת ואותה ידגיש בצבע ויציין את הנקודות המשותפות והממשקים ביניהן.

11.4.4. עיבוד ושינוי

המגשר ישתמש בכלים של GTY, המעבר מעיסוק בעבר לעיסוק בפתרון עתידי. המגשר יציג שאלות פתוחות ישתמש בכלים להקשבה פעילה, החל מ"הנהון" ו"הדהוד" ועד ל"ניסוח מחדש" של דברי המשתתפים. שיקוף וחזרתיות על דבר המספר, יבחר במילה או משפט מחץ, כגון, האלטרנטיבה הינה "נישואין אזרחיים" עליו יחזור מס' פעמים עד אשר "יהדהד" להם בראש שנישואין אזרחיים הינה צעד "מוקצה".

11.4.5. פתרונות

הפתרון אומנם אמור להגיע מהרעיונות של הצדדים המשתתפים אך המגשר יכול להציג את האירוע המסופר לעיל ולנתח יחד עמם את השלבים השונים והשלכותיהם. זוג המבצע 3 פעמים טקס נישואין ומתוכם שני טקסים יהודיים דתיים – הליך בלתי סביר בעליל. יש להניח שלאחר ניתוח האירוע ע"י הצדדים יתקבלו רעיונות לשינוי המצב הקיים.

12. הסדר מוצע

12.1. הקמת יחידת גישור - טרום נישואין

המסגרת החקיקתית העניקה גמישות מרבית, סעי' 79א-79ד לח' ב"מ 1984, העוסקים בדרכים ליישוב סכסוכים שלא באמצעות דיונים בב"מ. בעקבות זאת הוקמו יחידות סיוע במסגרות בתי הדין ובתי המשפט וע"פ תקנות סדרי הדין רשאים ואף חייבים לכוון לגישור בטרם יבצעו הליכים משפטיים. על כן, על בסיס סעי' זה, מבוסס הפתרון לסוגיית פתיחת תיק לזוג "מעורב" ומניעת נישואין אזרחיים במדינה. על הרבנות, בשיתוף הגורמים הוולונטריים בארץ לעבוד בשיתוף פעולה ולהקים יחידת גישור לסיוע, בסניפי הרבנות, אשר תשמש כתובת לזוגות "במסלול חריגים" המבקשים לפתוח תיק נישואין וקיים ספק לגבי יהדותם. יחידה זו תיקרא "**היחידה לטרום נישואין**". יחידה זו תעבוד ע"פ נהלי עבודה אשר יסוכמו עם נציגי הזרמים השונים בארץ. הרבנות תנחה את סניפי בתי הדין הרבניים בעולם, אשר להם קשר זמין עם נציגי הזרמים השונים לפעול ע"פ הנוהל המומלץ במטרה להשיג את המסמכים הדרושים להוכחת יהדות ו/או לפתרון הלכתי אחר. התהליך המומלץ, מכוח סעי' 79 לח' ב"מ, מאפשר מסלול גישור חובה, כפי שהדבר קיים בגירושין כך יש לנהוג גם בנישואין. הגישור בין הזרמים, בצורה זו, נעשה ע"פ דין, במסגרת החוק ובמסגרת ההלכה וכן ע"פ מתווה המופעל בבית הדין ללא פרצות. הנ"ל לא דורש חקיקה או זעזוע של המערכות הקיימות אל ייעול של תהליך עבודה באמצעות גישור, המעבר מאופציות לאלטרנטיבות, בחירת האופציה הטובה ביותר (BATNA)⁶², קרי, בירור יהדות על פני נישואין אזרחיים. חשיבה "מחוך לקופסא" ואיתור פתרונות יצירתיים תוך שימוש ב"כובעי החשיבה" של אדוארד דה בונו. המהלך המתואר לא רק יקרב את הזרמים השונים אלא יביא להסכם המקובל על כל הצדדים Win/Win.

12.2. תפקידי יחידת הגישור - מתווה למסלול חריגים

12.2.1. מסלול חריגים א' - "ספק יהודי"

במסלול חריגים א' יטופלו מקרים בהן בת הזוג רפורמית או קונסרבטיבית במטרה לפתוח תיק טרום נישואין במשרדי הרבנות.

✓ **שלב א' : הרשמה** – שני בני הזוג מבצעים הרשמה באתר "היחידה לטרום נישואין" – על גבי טופס מובנה בצרוף רשימת מסמכים כדלהלן:

○ ת.ז, תעודת רווקות, תעודת לידה מקורית (אפוסטיל) וכתובה של ההורים. הבן זוג הישראלי, בהנחה שהינו אורתודוקסי והוריו התחתנו בארץ, אינו נדרש לצרף כתובה, הכתובה קיימת במאגר המידע של הרבנות.

✓ **שלב ב' : רישום** – נציג היחידה פותח תיק "טרום נישואין" בו ירוכזו המסמכים, מכאן מתחילה עבודתו:

○ **בדיקת המסמכים** – בדיקה ראשונית של מסמכי בת הזוג, והיה ומתעורר ספק : יפנה למאגרי מידע זמינים או לרב הקהילה הרפורמית (או הקונסרבטיבית) בארץ או לעמותה וולונטרית במטרה לבדוק אם יש עקבות אורתודוקסיות בשורשיה. והיה ולא אזי השלב הבא :

○ **השלמת נתונים** – זימון בת הזוג להשלמת מידע חסר, להבין את הרקע ולבקש שמות משפחה בארץ ובחו"ל, טלפונים ומידע נוסף שיכול לסייע באיתור שורשי המשפחה. להסביר את

⁶² Danny Ertel and Mark Gordon, BATNA-Best Alternative to Negotiated Agreement, The Point of the Deal (2008).

המהלכים העתידיים שיש ליחידה לעשות, היה והיא מסכימה, להחתיים אותה על **טופס הצהרה** לויתור סודיות (או לחלופין ייפוי כוח) המאפשר פנייה בשמה לגורמים רלוונטיים בעניין יהדותה בלבד.

✓ **שלב ג' : חיפוש שורשים במאגרי מידע בחו"ל** – ע"פ הנתונים הנוספים לבצע חיפוש נוסף :

- באתרי בתי העלמין בחו"ל (במדינות/ ערים בהן התגוררו ההורים והסבתות).
- **במאגרי מידע** זמינים או לחלופין פנייה לעמותות עתים לקבלת מידע אודות שורשי המשפחה.
- **פניה לבית דין רבני בחו"ל** לבדיקה / לאימות המידע, בצרוף מסמכים רלוונטיים. ב"ד בחו"ל יבדוק במאגרי המידע הפורמאליים העומדים לרשותו ואף ייצור קשר עם ההורים או רבני הקהילה לברור הנדרש. היה ובית הדין ימצא לנכון לקבל מידע נוסף, יש בידיו מספרי טלפון של הכלה ושל החתן בארץ, יצור עמם קשר טלפוני או אחר באמצעים הטכנולוגיים הקיימים (לרבות ווטסאפ) להשלמת חוסרים.

✓ **שלב ג' : תשובת בית הדין מחו"ל** - היה והתשובה חיובית **והגב' יהודיה**, בית הדין בחו"ל יודיע לבית הדין בארץ וישלח את תשובתו בכתב, כלומר, מסמך "בירור יהדות" עם האסמכתאות הנלוות לאימות.

✓ **שלב ד' : היחידה לטרום נישואין בארץ** תודיע ותברך את הזוג על קבלת **"אישור בירור יהדות"** ותודיע על שינוי סטטוס טיפול ל**פתיחת תיק נישואין** ומשלב זה המשיך התהליך המקובל, תאומי מועדים להדרכת כלה, מקום החתונה וכו'.

12.2.2. מסלול חריגים ב' - בת הזוג אינה יהודיה

במסלול **חריגים ב'** יטופלו מקרים בהן בת הזוג רפורמית או קונסרבטיבית אך אין לה **שורשים אורתודוקסים** על כן יוחזר הדיון להנהלת בית הדין האזורי להערכה נוספת. היה וההחלטה תהיה **חד משמעית לא לאשר** פתיחת תיק נישואין אזי יופעל **שלב ג'** במסלול זה, כאשר המטרה לרכז במקום אחד את כל הליכי הנישואין במדינה ולתת שירות מקסימאלי לכל המסלולים בשיתוף הגורמים הנוגעים במסלול הרלוונטי :

✓ **שלב ג' : תשובת בית הדין מחו"ל – שלילית והגב' אינה יהודיה** - יעביר בית הדין בחו"ל תשובה מנומקת ובכתב לבית הדין בארץ.

- **היחידה לטרום נישואין בארץ** – תזמן את הזוג ותציג בפניו את הממצאים ותציע פתרון אלטרנטיבי כ"דוגמת נישואי בני נוח" או לחלופין טקס ע"י רב רפורמי או קונסרבטיבי מסלולים עדיפים ע"פ נישואין אזרחיים. במצב הנוכחי, הזוג היה מעורב וקיבל שירות ויחס אישי, לפניו יוצגו מס' אלטרנטיבות וביניהן גם מסלול גיור המתאים לגברת.

✓ **פתיחת תיק לנישואין** – ע"פ בחירת הזוג, היחידה תפתח תיק ותטפל בנישואין מסוג אחר ע"פ אחת האופציות אשר הזוג יבחר את המסלול הרצוי לו לפי המשרד יפעל להמשך ההליך. המטרה לרכז את כל סוגי הנישואין בארץ בשיתוף פעולה עם הזרמים השונים.

✓ **הפקת תעודת נישואין** : הן במסלול של נישואין דתי והן במסלולים אחרים תופק תעודת נישואין בהתאם למסלול שנבחר.

מסלולים אלה יוכרוזו בפומבי ויהיו חלק בלתי נפרד מנהלי העבודה של הרבנות הראשית. התהליך המתואר לעיל מאפשר תיעוד ומעקב אחר כל מסלולי הנישואין הקיימים, ומאפשר לרכז במקום אחד, בכתובת אחת במדינה את שינוי הסטטוס של בני הזוג. אין כיום מאגר אחד לאיתור היקף הבעיה (מי נשוי ובאיזה מסלול, מי אכן היה יהודי ונדחק לנישואין אזרחיים ועוד.). ע"פ המחקר של המכון למדיניות העם היהודי ב 2018 (הערת שוליים 24 עמ' 28) התקיימו 500 טקסי נישואין רפורמים, 250 קונסרבטיביים ו-300 מחוץ לתנועות אלה. זוגות אלה

אמורים לדווח באופן אוטונומי למשרד הפנים על היותם נשואים אך לא כך הדבר. יש להניח שמעט מהם עושים זאת. המסלול המתואר לעיל ממליץ מעבר ל"הצלה של זוג מנישואין אזרחיים" גם תיעוד מוסדר של שאר סוגי הנישואין. הליך אשר יחסוך לדור הנוכחי ולדורות הבאים עוגמת נפש והרחקתם מהעם היהודי, מן הסתם ילדיהם יצטרכו להתמודד עם בעיית הזהות היהודית ולכן עדיף לסייע אפילו בפתרון חלקי לאותם אלה שאינם יהודים ע"פ ההלכה והוכח בוודאות שכך המצב.

12.3. סיכום

הזרם האורתודוקסי בהתנהגותו מרחיק את הציבור הישראלי, לרבות, הדור הצעיר. התנהגות זו משפיעה על הדור הנוכחי והשאלה האם **"האם הנכד הישראלי שלך יהיה יהודי"** (הערת שוליים 59 עמ' 21). כל עוד האורתודוקסים לא יפנימו שיש לגשר על המחלוקות השונות, הן בנושאים של "ספק יהודי" והן בנושאי גיור, אזי אתוס הפרדוקס יתעצם מעצם טבעו, ממדי ההתבוללות יגדלו מעצם התנהגותם של המוסדות האחראים לכך. לעתים ההדיוט שואל את עצמו, היתכן שמדיניות זו מכוונת! אם היהודי סבל בגולה בגלל היותו יהודי ובארצו סובל באותה מידה ומנדים אותו אזי מה עליו לעשות. כאשר מקרה דומה לאירוע המתואר לעיל קרה לפני כעשור עם זוג שהורי הכלה היו מרוסיה, נהרגו בתאונה בארץ ונותרה הכלה יתומה, שערי הרבנות נסגרו בפניה, ובן זוגה ממשפחת דתית, חסרת אמצעים, המחיר היה נישואין אזרחיים ועזיבת הארץ לטובת ארה"ב. מקרים אלה ואחרים מדאיגים, על כן יש מקום לחשבון נפש והפקת לקחים. המעט שניתן לעשות בנידון הינו לקבל את הזוג לשערי הרבנות, לקבל את המסמכים, לפתוח תיק "טרום נישואין" ולהקדיש זמן לבדיקת היהדות באותם מאגרי מידע זמינים, בחינם, ולהסתייע בסניפי הרבנות בעולם שלהם גישה קלה וזמינה הן למאגרי המידע ולאנשי הקהילה הרלוונטית. מסלול טרום נישואין המוצע באמצעות גישור, כולל 4 שלבים מרכזיים: מינוי מגשר, מיסוד הליך הגישור, הקמת יחידת "טרום נישואין" פרסום פומבי. שלבים אלה אינם דורשים שינוי חקיקתי או משאבים מעבר לקיים אך כן דורשים חשיבה על עתידו של העם היהודי, ע"י שינוי תקנות ונהלים ואכיפתם וכן יוזמה, רצון וחשיבה מחוץ לקופסא.

13. נספחים

- נספח א :** שאלון / סקר קבוצת מדגם בארץ
נספח ב : תקציר הנושא הנחקר (באנגלית) - פגישות בחו"ל.
נספח ג : בקשת מידע בנוגע לנישואי בני זוג מזרמים שונים

14. ביבליוגרפיה

- (1) Roger Fisher, William Ury with Bruce Patton, GTY - **Getting to Yes**, Negotiation Agreement Without Giving In, Harvard Negotiation Project, Harvard Business School, Penguin (1991)
- (2) בג"צ 72/62 רופאין נ' שר הפנים
- (3) **זמן יהודי חדש : תרבות יהודית בעידן חילוני - מבט אנציקלופדי - כרך רביעי : יהודים ולא-יהודים בזמן החדש ; חיים יהודים מודרניים בתפוצות, מדינת ישראל כמפעל יהודי מודרני**. עורך/כים : שולמית וולקוב, ירמיהו יובל, יאיר צבן, דוד שחם ומורטון ויינפלד. כותר, למדא - עמותה לתרבות יהודית מודרנית/ מכון שפינוזה בירושלים (2007) מהדורה 3 (2008) עמ' 100.
- (4) מיכאל מאיר, מתוך הספר: **היהדות הרפורמית-זמן יהודי חדש : תרבות יהודית בעידן חילוני** - מבט אנציקלופדי 2007, כתר הוצאה לאור, למדא, כרך 2, עמ' 213-215
- (5) גיון לוק **אגרת על סובלנות**, אנגליה 1689, גיון ג'אק רוסו **הפרדת דת ומדינה** 1762, עמנואל קאנט, **בקורת התבונה הטהורה** 1776 ועוד...
- (6) **מצע פיסטבורג - הרפורמה הקלאסית** American Jewish History, Review Essay New Light on the Pittsburgh Platform of 1885 76: 3 March 1987 Edited by Walter Jacob. Pittsburgh: Rodef Shalom Congregation, 1985. xi + 124 pp.
- (7) **יהדות רפורמית / פתיחות - ווקיפדיה**
- (8) התנועה הרפורמית-**יהדות ישראל ללא מחיצות/ גיור**, אתר התנועה: <https://www.reformjudaism.org.il/wedding>
- (9) JTS - The Jewish Theological Seminary - Conservative Jewish Education organization in New York City <http://www.jtsa.edu>.
- (10) הרב יעקב יואל רוט - **היהדות הקונסרבטיבית** - וויקיפדיה.
- (11) קובי נחשון, עמדתו של הרב אליהו בקשי-דורון בנושא **חוק הנישואין והגירושין**, YNET 14.6.07
- (12) **זמן יהודי חדש : תרבות יהודית בעידן חילוני** - מחסומים בדרך לחופה, מבט אנציקלופדי - כרך רביעי עמ' 467
- (13) הרב יובל שרלון, **על ישראל להכיר ברפורמים זה עניין קיומי**, עיתון הארץ - פורסם ב-11.12.12
- (14) **הרבנים דוד לאו ויצחק יוסף ביקורת על מסקנות דוח ועדת ניסים**, YNET 03.06.18
- (15) יעקב נאמן, **ועדת נאמן בנושא הגיור בישראל (1998)**, המחלקה למשפט אזרחי, ייעוץ וחקיקה, משרד המשפטים.
- (16) אפרת וייס, "בג"צ: **המדינה תכיר בגיור רפורמי גם אם נעשה בישראל**", פרסום ב YNET 20.02.02
- (17) דוח מבקר המדינה בנושא "רשום נישואין במועצות דתיות", דוח שנתי 63 (2012) עמ' 198.
- (18) בג"צ 1031/93 פסרו (גולדשטיין) נ' שר הפנים
- (19) **אליקים רובינשטיין** - שופט בדימוס שכיהן כמשנה לנשיאת ב"מ העליון, מזכיר הממשלה והיועמ"ש לממשלה - בשנים 2004-2017 כיהן כשופט ב"מ העליון וכן כיהן כיו"ר ועדת הבחירות המרכזית לכנסת ה-19.
- (20) **השר משה ניסים** - עו"ד וחבר כנסת ושר בממשלות ישראל לשעבר.
- (21) התבטאויותיו של הרב יוסף יצחק "סערה בעקבות דבריו של הרב הראשי "מביש וחמור" - חדשות סרוגים 7.1.2020
- (22) גיא עזרא, "לסלק את הרב יצחק יוסף מתפקידו", הרב חיים אמסלם על התבטאויותיו של הרב יצחק יוסף בנושא גיור, חדשות סרוגים 7.1.2020
- (23) **מנחם בגין** ר' הממשלה ה-6 של מ"י, יו"ר תנועת החירות ומפלגת הליכוד, שר בממשלות ישראל, מפקד האצ"ל בתקופת המנדט הבריטי, חותם הסכם שלום בין ישראל למצרים, חתן פרס נובל לשלום ב 1978.
- (24) דן פפרמן, **זרמים בעלייה, היהדות הרפורמית והקונסרבטיבית בישראל**, המכון למדיניות העם היהודי JPPI, 2018, עמ' 18 ותחזית התפתחות האורתודוקסיה - תרשים עמ' 116
- (25) שמואל רוזנר ואחרים, **מצב העם היהודי, הערכה שנתית** - המכון למדיניות העם היהודי JPPI תשע"ט (2019), עמ' 133. JPPI - The Jewish People Policy Institute
- (26) **יהדות ישראלית : ציר המסורת וציר הלאומיות**, מצב העם היהודי, הערכה שנתית - תשע"ט (2019), המכון למדיניות העם היהודי JPPI, דוחות המכון, פרק 15 עמ' 111.
- (27) דוד הרטמן **אהבה ואימה במפגש עם אלוהים, מורשתו התיאולוגית של הרב יוסף דב סולובייצ'יק**, מכון שלום הרטמן, ירושלים תשס"ו 2006.
- (28) אבינועם רוזנק, **הדיאלוג בין הזרמים בעולם היהודי : בין המודרני לפוסטמודרני**, החוג למחשבת ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים, זהויות 3, תשע"ג-2013, 75
- (29) ברק רביד, **משבר הכותל וחוק הגיור - הקונסוליות בטורונטו : בכירים בקהילה היהודית מזהירים מפני חמרת הניכור כלפי ישראל**, עיתון הארץ 29.6.2017 <https://www.haaretz.co.il/news/politi/premium-1.4213567>
- (30) שלמה שמיר, "הנתון הגבוה אי פעם" **81% מהחילונים בעד שוויון מלא לרפורמים** סקר התנועה הרפורמית בארץ לקראת כנס בבוסטון, עיתון מעריב 30.11.2017 - <https://www.maariv.co.il/landedpages/printarticle.aspx?id=612024>
- (31) בית הדין הרבני בפריס <http://www.consistoire.org>
- (32) <https://copernic.paris-ULIF1-Copernic: Union Libérale Israelite de France>
- (33) <https://www.mjlf.org- MJLF - Mouvement Juif Libérale de France>
- (34) <https://www.massorti.com/Qu-est-ce-que-le-judaisme-Massorti Le Judaïsme Massorti>
- (35) CJL - Communauté Juive Libérale d'Ile-de-France - <http://www.cjl-paris.org/>
- (36) Jean-Jacques Rousseau - Du contrat Sociale: **Les Principes du Droit Politiques** Geneve, 1758 Bibliotheque publique et universitaire de Geneve (premiere edition).

- (37) יאיר אטינגר ויהונתן ליס, הממשלה תקדם חוק נישואים אזרחיים ללא יהודים, עיתון הארץ – 18.7.2007
<https://www.haaretz.co.il/misc/1.1426315>
- (38) ADR - Alternative Dispute Resolution - https://www.law.cornell.edu/wex/alternative_dispute_resolution
- (39) APMF – Association pour la Mediation Familiale - <https://www.apmf.fr>
- (40) FENAMEF – Federation National de la Mediation et des Espaces Familiaux. <http://fenamef.asso.fr>
- (41) דב אלבוים, ההתנתקות הרפורמית: מקבלים נישואי תערובת, עיתון מעריב 26.12.2013
<https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/11/ART2/534/067.html>
- (42) אריק בנדר, שיחת גישור מתקיימת בין שרי הבית היהודי לנציגי יהדות התפוצות, עיתון מעריב, 27.6.2017
<https://www.maariv.co.il/breaking-news/Article-589520>
- (43) גידי מלץ, הדרך העקיפה של נתיניה לפתרון המשבר עם הרפורמים והקונסרבטיבים בארה"ב, עיתון הארץ, 23.10.18
<https://www.haaretz.co.il/news/politi/premium-1.6589280>
- (44) חוק בתי המשפט (נוסח משולב), התשמ"ד-1984
- (45) עומר שפירא, פדוקס הכח בגישור: עוצמה / חולשה ביחסי מגשר וצדדים לגישור, קריית המשפט 371-439 (תשס"ו).
- (46) בג"צ 2232/03 פלוני נ' בית הדין הרבני האזורי ת"א יפו.
- (47) אלכסנדר יורופולסקי המשפט העברי – סיכום מאוחד של כרכים א, ב, ו-ג, מבוסס על ספרו של פרופ' מנחם אלון המשפט העברי (1998).
- (48) מסכת סנהדרין ו ע"ב
- (49) (מלאכי ב,ו), (סנהדרין ו ע"ב)
- (50) מה במשפט, גישור, גיליון למורים בחט' הביניים וב"ס התיכונים, גיליון 6 ינואר 2007
- (51) אמיר שרף The Marker 26.8.18 - <https://www.themarker.com/opinion/1.6414375>
- (52) השפעת (בדימוס) מיכל רובינשטיין - שמשה כיו"ר ועדת היגוי לקידום פרויקט המהוו"ת במערכת ב"מ ועמדה בר' הועדה לבחינת דרכים להגברת השימוש בגישור.
- (53) הרבנות הראשית לישראל, נוהל רישום נישואין - מהדורה מעודכנת-תשרי תש"ף
- (54) קורס גישור אלעד אורג - Albert Alisse, ABC Model (Adversity Belief Consequences)
- (55) סוזן האקלי "אמפתיה" Harvard's Program Negotiation ורוג'ר פיישר "כוח הקשבה" (גישור יח' Elearning אלעד אורג).
- (56) יהודה איזנברג, אישות ומשפחה, משרד החינוך והתרבות ואוניברסיטת בר אילן, הוצאת מעלות תשנ"ח (1997), עמ' 17.
- (57) בג"צ 47/82 קרן התנועה ליהדות מתקדמת בישראל נ' שר הדתות
- (58) הרבנות הראשית לישראל, נוהל רישום נישואין, הליך פתיחת תיק נישואין, פרק ג' סעי' 10 ; זיהוי בני הזוג הנרשמים לנישואין, פרק ג' סעי' 14 ; בירור היהדות, פרק ג' סעי' 17, מהדורה מעודכנת-תשרי תש"ף
- (59) נתנאל פיישר, אתגר הגיוור בישראל, ניתוח מדיניות והמלצות, המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 103, יולי 2015.
- (60) עמותת עתים- <https://www.itim.org.il/>
- (61) עומר שפירא, מיישבי סכסוכים, דילמות ואתגרים לקראת 2020, מצגת מה-10.12.19, הפקולטה למשפטים קריית אונו.
- (62) Danny Ertel and Mark Gordon, BATNA-Best Alternative to Negotiated Agreement, The Point of the Deal (2008).

14.1. ספרות וחומר עזר נוסף

- הערה : ספרות ומקטעים מהרשום מטה סייעו בהבנה וניתוח שאלה המחקר ואופן פתרונה.
- (1) אורי רגב ואחרים, זמן יהודי חדש : תרבות יהודית בעידן החילוני, מבט אנציקלופדי, כתר 2006, עמ' 494
- (2) איילת בלכר-פריגת ורות זפרן, ארבעים (ומשהו) שנה של עיוני משפחה (תקציר), עיוני משפט מ' (2017) עמ' 547-594
- (3) אלעד פינקלשטיין, הפרטה ורגולציה : ההסדרה של הליך הגישור, עיוני משפט ל(3), (פברואר 2008) עמ' 623-662
- (4) אלעד פינקלשטיין, עליית מעמדו של הליך הגישור והשאלה החוקתית, קריית המשפט ח (תשס"ט) 403-428
- (5) אפרים לפיד, ישראל והעולם היהודי (מצגת).
- (6) עומר שפירא, הפעלת כוח והשפעה בגישור – פרקטיקה ואתיקה יישומית,
- (7) עומר שפירא, על כבוד האדם בהליך הגישור : השפעת חוק-יסוד : כבוד האדם וחירותו על הליך הגישור, קריית המשפט ח' (תשס"ט) 373-401
- (8) עומר שפירא וכרמלה זילברשטיין, אתיקה של גישור, הוצאת מאגנס, 2018.
- (9) שמואל רוזנר, מצב העם היהודי – הערכה שנתית, המכון למדיניות העם היהודי JPP (2019).
- (10) ראיון עם הרב אלי בן דהן – מנהל בתי הדין הרבניים, על הגדרת יהודי ויהודי-דתי, על האורתודוקסיה בצפון אפריקה ובישראל ועל היחסים בין האורתודוקסים לרפורמים, לקונסרבטיבים ולחילונים.
<https://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=4141>
- (11) שאל את הרב/הגישור-ביהדות <https://www.kipa.co.il/>
- (12) Walter Jacob, The Changing Word of Reform Judaism, Review Essay, New Light on the Pittsburgh Platform of 1885, American Jewish History 76: 3, march 1987.